

**KOULUTTAJAN OPAS
EHKÄISEVÄN LASTENSUOJELUN
VAPAAEHTOISTOIMINTAAN
ESIMERKKINÄ AIKUISYSTÄVÄTOIMINTA**

**JOHANNA MOILANEN
MINNA RAJALIN
MIA TAMMELIN**

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Raportteja 20

Käyntiosoite

Matarankatu 4, Jyväskylä

Postiosoite

PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

www.koskeverkko.fi

Yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri ry ja
Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimisto

ISBN 978-952-5477-23-8

ISSN 1459-4757 (painettu)

ISSN 1459-579X (verkkojulkaisu)

Painopaikka

Jyväskylän Kopio-Team Oy, Jyväskylä 2009

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Johanna Moilanen, Minna Rajalin ja Mia Tammelin
Raportin nimi	Kouluttajan opas ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaan - Esimerkkinä Aikuisystävätoiminta
Kustantaja	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Painopaikka	Jyväskylä
Vuosi	2009
Sivumäärä	74
Sarjanro	20

Jyväskylän seudulla toteutettiin vuosina 2002–2004 Sukupolvet verkoksi -hanke. Hankkeessa kehitettiin sukupolvien välisen mentoroinnin malli ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan työvälineeksi. Mallin kehittämistä jatkettiin Raha-automaattiyhdistyksen jatkorahoituksen turvin Keski-Suomen maakunnassa toimineessa Välittävät sukupolvet -hankkeessa (2005–2007). Molempia hankkeita hallinnoi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry.

Taustahankkeissa toimintaa jäsentävänä käsitteenä käytettiin aluksi sukupolvien välistä mentorointia ja myöhemmin sitä vastaavana ”suomennoksena” aikuisystävätoimintaa. Kummallakin käsitteellä tarkoitetaan ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa ja sen kautta luotuja sukupolvien välisiä suhteita, jotka perustuvat lapsen tai nuoren ja vapaaehtoisen aikuisen keskinäiseen välittämiseen, sitoutumiseen ja luottamukseen.

Tämä opas esittelee Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet -hankkeiden kokemuksille perustuvan vapaaehtoisten koulutusmallin. Tävoitteena on kuvata ehkäisevään lastensuojeluun soveltuva malli vapaaehtoisten kouluttamiseen. Opas on tarkoitettu vapaaehtoistyöntekijöitä kouluttaville, lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille ja vapaaehtoisille, opiskelijoille sekä kaikille aiheesta kiinnostuneille.

Oppaan myötä tekijät haluavat kannustaa vapaaehtoistyöntekijöitä kouluttavia, lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia ja vapaaehtoisia, opiskelijoita sekä kaikkia aiheesta inspiroituneita rohkeasti kokeilemaan sukupolvityön uusia muotoja ja toimintatapoja.

SISÄLLYS

ALKUSANAT	3
1. TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT	5
1.1 Aikuisystävätoiminta	5
1.2 Ehkäisevän lastensuojelun ja sukupolvityön näkökulmat	10
2. KOULUTUKSEN LUONNE JA TOTEUTUS	13
2.1 Tavoitteet, teemat ja rakenne	13
2.2 Pedagogiset lähtökohdat ja kouluttajan rooli	18
3. TUTUSTUMINEN JA ORIENTOITUMINEN TOIMINTAAN	21
3.1 Tutustuminen ja toiminnan lähtökohdat	21
3.2 Elämäkokemukset aikuisystävän resurssina	23
4. VAPAAEHTOISTOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT; OMAT MOTIIVIT JA VOIMAVARAT	28
4.1 Vapaaehtoistoiminnan lähtökohdat ja periaatteet	28
4.2 Motiivit, arvot ja voimavarat	31
5. LASTEN JA PERHEIDEN PALVELUT, LASTENSUOJELUN LÄHTÖKOHDAT JA LASTEN OSALLISTUMINEN	36
5.1 Lasten, nuorten ja perheiden palvelut	36
5.2 Lastensuojelun lähtökohdat ja aikuisystävien rooli	38
5.3 Lasten osallistuminen ja vaikuttaminen	41
6. VINKKEJÄ KÄYTÄNNÖN TOIMINTAAN JA TULEVAAN ORIENTOITUMINEN	45
6.1 Kokemustietoa ja toimintavinkkejä	45
6.2 Tulevaan orientoituminen ja koulutuksen päätös	50
7. LASTEN JA AIKUISTEN PIENRYHMÄTOIMINTA	55
7.1 Ryhmätoiminnan lähtökohdat ja periaatteet	55
7.2 Lapset ja aikuiset pienryhmässä	58
LOPPUSANAT	64
LIITTEET	66
Liite 1. Mallikysymyksiä vapaaehtoisen alkuhaastatteluun	66
Liite 2. Malli vapaaehtoisen vaitiolositoumukseksi	67
Liite 3. Malli yhteisistä toimintatavoista sopimiseen	69
LÄHTEET	70

ALKUSANAT

Jyväskylän seudulla toteutettiin vuosina 2002–2004 *Sukupolvet verkoksi -banke*, jossa kehitettiin voimavarakeskeiseen otteeseen perustuva sukupolvien välisen mentoroinnin malli ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan työvälineeksi. Mallin kehittämistä Keski-Suomessa jatkettiin Raha-automaattiyhdistyksen jatkorahoituksella *Välittävät sukupolvet -bankeissa* (2005–2007). Molempia hankkeita hallinnoi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry.

Vuoden 2008 alusta alkaen toiminta siirtyi aikuisystävätoiminnan nimellä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimiston toteuttamaksi. Toiminnan hallinnointi- ja talousvastuussa on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri ry. Toiminta rahoitetaan Raha-automaattiyhdistyksen kohdenetulla toiminta-avustuksella (2008–2010).

Tämä opas esittelee Sukupolvet verkoksi ja Välittävät sukupolvet -hankkeiden kokemuksille perustuvan vapaaehtoisten koulutusmallin. *Tavoitteena on kuvata ehkäisevään lastensuojeluun soveltuva malli vapaaehtoisten kouluttamiseen.* Opas on suunnattu vapaaehtoistyöntekijöitä kouluttaville, lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille ja vapaaehtoisille, opiskelijoille sekä kaikille aiheesta kiinnostuneille.

Oppaassa esitellään aluksi hanketausta ja lähtökohdat, jossa kehittämistyö on toteutettu. Tämän jälkeen käydään läpi koulutuksen kannalta keskeiset sisällöt ja esitellään käytännön harjoituksia aiheiden tueksi. Koulutusopas on suoraan sovellettavissa koulutuksen perustaksi käytännössä tai orientoi-

vana työkaluna koulutuksen järjestämisessä. Oppaassa kuvattu koulutusmalli toimii edelleen runkona uusia aikuisystäviä koulutettaessa Keski-Suomessa.

Oppaan kokoaminen liittyi alun perin Johanna Moilasen ja Mia Tammelinin ammatillisiin opettajaopintoihin (Jyväskylän ammattikorkeakoulun Ammatillinen opettajakorkeakoulu). Sitten tekijätömiin liittyi Minna Rajalin. Johanna Moilanen toimi taustahankkeissa projektinvetäjänä runsaan viiden vuoden ajan. Mia Tammelin toi hankkeista ulkopuolisena oppaan koamiseen ”objektiivista katsetta”. Minna Rajalin on toiminut projektityöntekijänä ja aikuisystävätoiminnan päällikkönä yli kolmen vuoden ajan. Tärkeän panoksen oppaan hiomiseen ovat antaneet myös taustahankkeissa työskennelleet Maia Fandi ja Anu Kari. Tästä esitämme heille suuren kiitoksen.

Kiitämme lämpimästi kaikkia taustahankkeisiin osallistuneita lapsia, nuoria, perheitä, vapaaehtoisia ja yhteistyökumppaneita – Te olette mahdollistaneet hankkeiden toiminnan ja olleet merkittävässä roolissa koulutusmallin kehittämisessä.

1. TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

1.1 Aikuisystävätoiminta

Jyväskylän seudulla toteutettiin vuosina 2002–2004 Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) tuella *Sukupolvet verkoksi* -hanke. Hankkeessa kehitettiin sukupolvien välisen mentoroinnin malli ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan työvälineeksi (ks. Moilanen 2005). Työtä jatkettiin Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella koko Keski-Suomessa *Välittävät sukupolvet* -hankkeessa vuosina 2005–2007 (ks. Kari & Rajalin 2008).

Vuoden 2008 alussa hankkeissa kehitetty toiminta siirtyi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistykseltä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen ja Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen alue toimiston yhteiseksi toiminnaksi. Samalla se pääsi RAY:n kohdennetun toiminta-avustuksen piiriin.

Taustahankkeissa toimintaa jäsentävänä käsitteenä on käytetty aluksi *sukupolvien välistä mentorointia* ja myöhemmin sitä vastaavana ”suomennoksena” *aikuisystävätoimintaa* (ks. Moilanen 2005, 2006). Kummallakin käsitteellä tarkoitetaan ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa ja sen kautta luotuja sukupolvien välisiä suhteita, jotka perustuvat lapsen tai nuoren ja vapaaehtoisen aikuisen keskinäiseen välittämiseen, sitoutumiseen ja luottamukseen (Moilanen 2005, 2006).

Tämän oppaan tarkoituksena ei ole analysoida terminologisia ja käsitteellisiä valintoja, vaan kuvata edellä mainituissa hankkeissa kehitettyä koulutusmallia. Oppaassa käytetään käsitettä *aikuisystävätoiminta*. Aikuisystävätoiminnas-

sa vapaaehtoiset aikuiset toimivat eri-ikäisten lasten ja nuorten ystävinä, yhteistyössä lasten vanhempien ja toiminnasta vastaavien kanssa. Vapaaehtoisista käytetään oppaassa nimitystä *aikuisystävä* tai *vapaaehtoinen*.

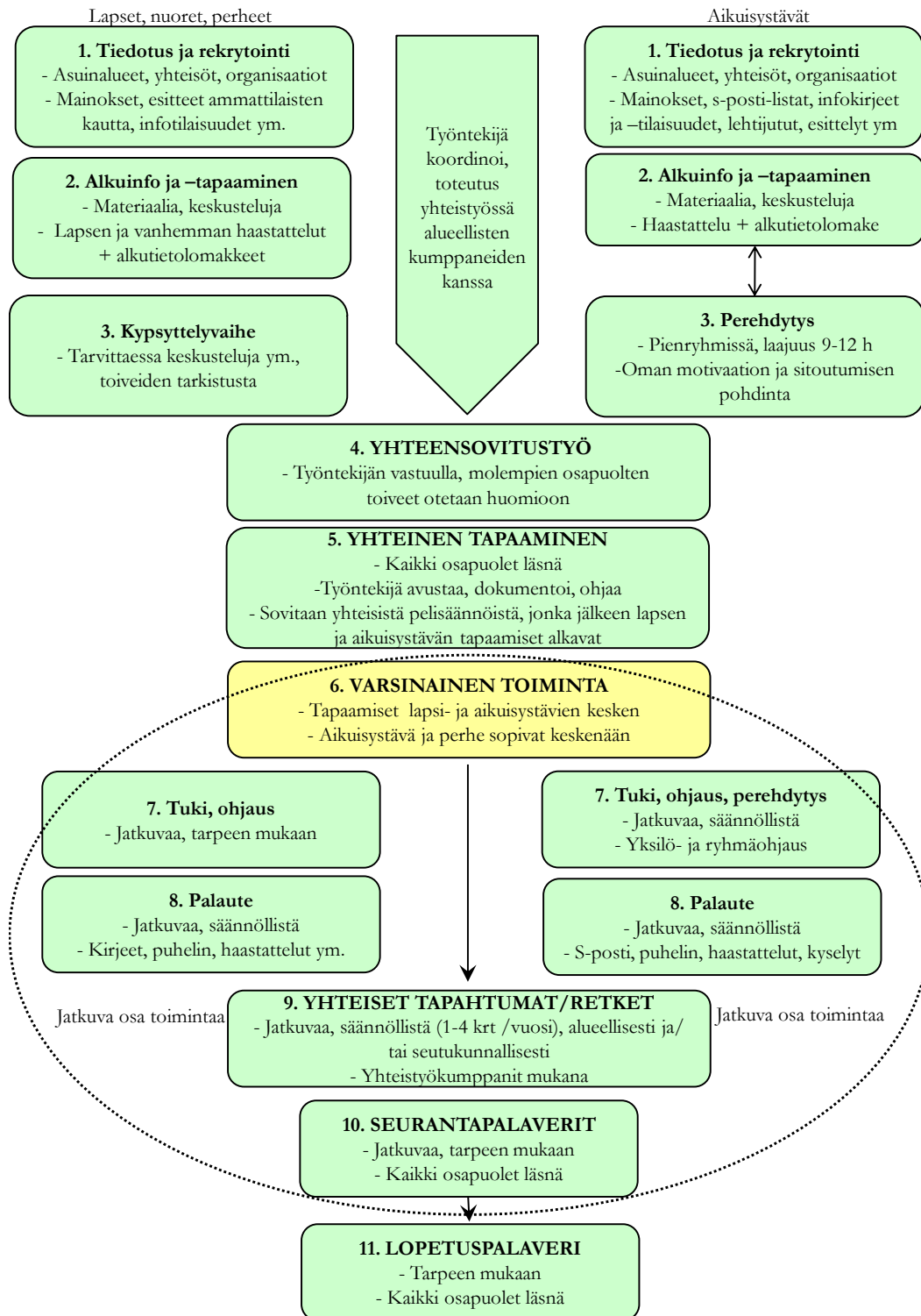
Aikuisystävätoiminnassa tärkeää on vastavuoroisuus: myös lapset ja nuoret ymmärretään antavina osapuolina ja voimavaroja omaavina toimijoina. Toiminnan piiriin tulevilta lapsilta tai nuorilta ei edellytetä nimettyjä 'ongelmia', vaan se on kaikille lapsille ja nuorille perheineen avointa. Näin halutaan välttää toiminnan leimaavuutta. Toimintaan mukaan pääsemiseksi riittää lapsen tai nuoren oma tahto ja vanhemman suostumus.

Aikuisystävätoimintaa on taustahankkeissa järjestetty sekä *paritoimintana* että *pienryhmätoimintana*. *Paritoiminnassa* jokaiselle toimintaan osallistuvalla lapsella tai nuorella valitaan oma aikuinen ystävä. Lapsi–aikuinen -pari määrittää keskenään toiminnan sisällön ja tapaamistahdin ja toimii yhteistyössä lapsen vanhemman tai vanhempien kanssa.

Ennen toiminnan alkua työntekijä tapaa ja haastattelee lapsen tai nuoren vanhempien selvittääkseen perheen elämäntilannetta, toiveita ja odotuksia. Lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset ja kansalaisjärjestöt ovat merkittävässä roolissa toiminnan tiedottamisen ja lasten ja perheiden rekrytoimisen kannalta. Toiminnasta tiedotetaan esimerkiksi koulujen, päiväkotien, neuvolan, nuorisotyön, sosiaalitoimen ym. yhteistyökumppaneiden kautta sekä levittämällä tiedotteita ja mainoksia yleisille ilmoitustauluille, asuinalueille, alue- ja paikallislehtiin.

Kuviossa 1 jäsenetään aikuisystävätoiminnan prosessia paritoiminnassa. Taustahankkeissa on todettu, että aikuisystävätoiminnan toteuttaminen edellyttää vapaaehtoisten työn tueksi *aina myös ammatillisia resursseja*. Amma-

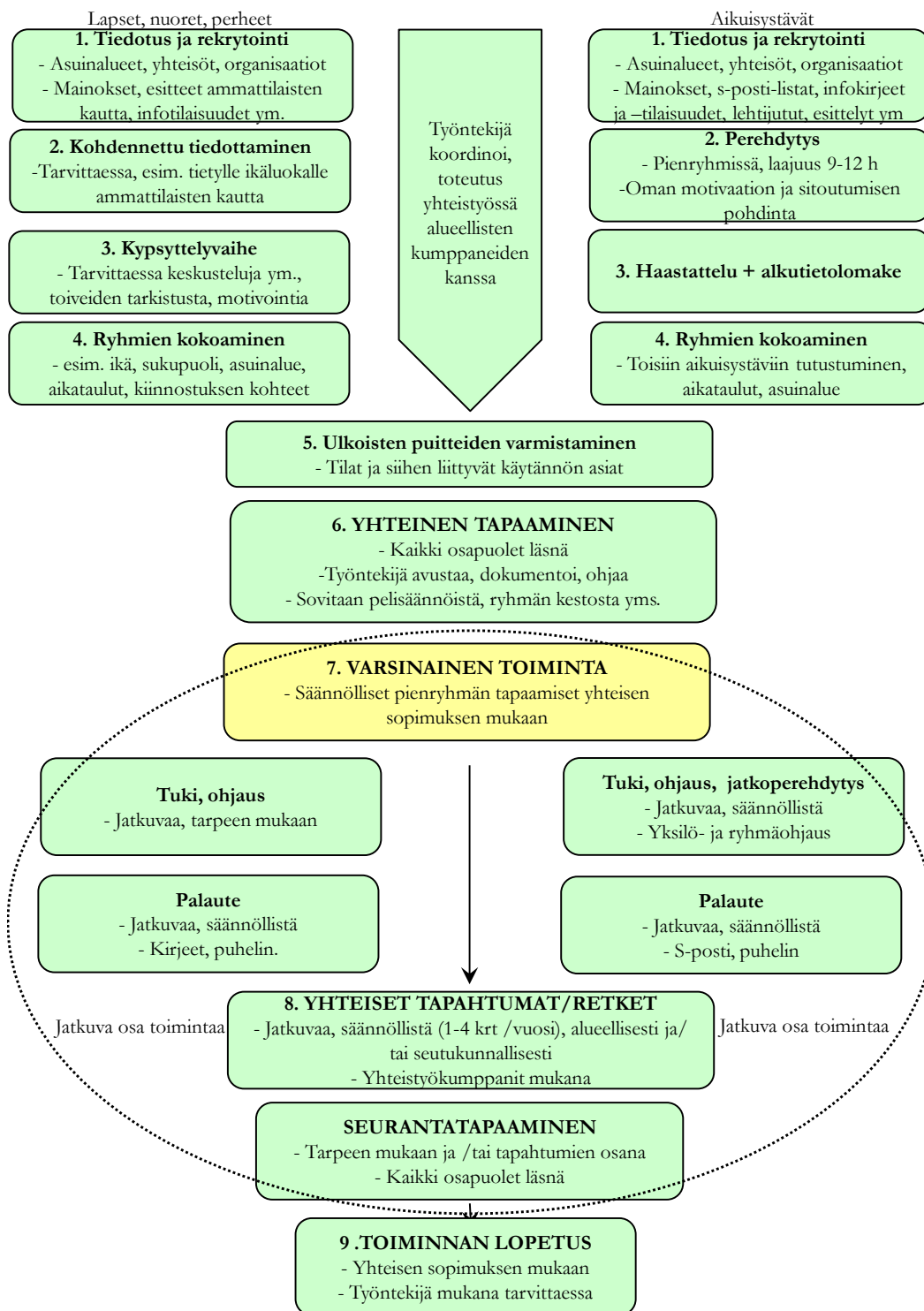
tillisten resurssien tarve on riippuvainen toimijoiden lukumäärästä (lapset ja nuoret perheineen, vapaaehtoiset, yhteistyökumppanit) sekä toiminta-alueen laajuudesta (ks. lisää Moilanen 2005, Kari & Rajalin 2008).

Kuvio 1. Aikuisystävätoiminnan prosessi (paritoiminta).

Pienryhmätoiminnassa useampi aikuinen ja ryhmä lapsia tai nuoria toimii tietyn ajan yhdessä määrittämiensä pelisääntöjen mukaan. Taustahankkeissa alueelliset yhteistyökumppanit ovat pääasiassa vastanneet lasten, nuorten ja perheiden tiedottamisesta sekä toimintojen alustavasta suunnittelusta. Pienryhmissä mukana on ollut kaksi tai kolme aikuista ja neljästä kuuteen lasta. Ryhmät on haluttu pitää kooltaan pieninä; pienryhmätoiminta mahdollistaa paremmin jäsenten aktiivisen osallistumisen ja huomioimisen yksilötasolla (esim. Vilen ym. 2002, 213, Niemistö 2000).

Pienryhmistä on tarkoitus muodostua ns. suljettuja ryhmiä, joiden toimintaan lapset ja perheet sitoutuvat osallistumaan säännöllisesti määrääjän. Pienryhmät ovat suunnitelleet itsenäisesti toimintansa sisällön ja sopineet käytännön seikoista, kuten tapaamistahdista, -paikasta ja toimintasäännöistä. Erittäin tärkeää kuitenkin on, että toiminnasta vastaava työntekijä osallistuu varsinkin ryhmän käynnistymisvaiheessa aktiivisesti toimintaan ja tarjoaa tukeaan ryhmän tarpeiden mukaan. Ryhmän ensimmäinen kokoontumiskerta voi olla selkeästi työntekijävetoinen. Kuviossa 2 jäsennetään aikuisystävätoiminnan prosessia pienryhmätoiminnassa.

Kuvio 2. Aikuisystävätoiminnan prosessi (pienryhmätoiminta).

1.2 Ehkäisevän lastensuojelun ja sukupolvityön näkökulmat

Aikuisystävätoiminta on yksi tapa jäsentää ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa. YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain mukaan ehkäisevän lastensuojelun tulisi koskea kaikkia lapsia ja nuoria. Usein se kuitenkin käsitetään sellaiseksi lastensuojelutyöksi, jonka piiriin ohjautuakseen lapsella, nuorella tai perheellä on jo oltava jonkinasteinen ongelma tai huoli. Ehkäisevään lastensuojeluun tulisi sisältyä ja kehittää muitakin kuin vanhemmille suunnattuja tuki- ja palvelumuotoja, sillä lapsilla ja nuorilla on oikeus suoraan tukeen ja palveluun (Hurtig 2003). On toki myös korostettava, että vapaaehtoistoiminnalla toteutettu ehkäisevä työ ei korvaa eikä sen missään olosuhteissa tulisi korvata ammatillisesti tehtyä lastensuojelutyötä.

Perheinstituutiossa on viime vuosikymmeninä tapahtunut merkittäviä muutoksia. Tiivis, muut toimintakentät lapsen elämästä rajaava perhelapsuus on käynyt harvinaiseksi ja sijan on saanut lapsuus, jota voi nimittää *verkostolapsuudeksi*. Lasten ja nuorten päivään kuuluu usein perheen ohella elämää ja toimintaa päivähoitopaikassa tai koulussa, kaveripiirissä, TV:n ja muun median yleisönä, järjestöjen organisoimissa harrastuspiireissä, internetissä sekä monenlaisilla kuluttamisen markkinoilla. Samalla vanhempien ja opettajien rinnalle ovat astuneet monet muut merkittävät aikuiset. Perheenjäsenten ja kodin rinnalle on siis ilmaantunut paljon muita lapsille olennaisen tärkeitä ihmisiä, vaikuttajia ja toimintapaikkoja. (Satka & Moilanen 2004).

Nykylapsuuteen liittyvät verkostot levittäytyvät laajalle, mutta on hyvä kysyä, kuinka tukevia ja tiiviitä ne ovat? On nimittäin väitetty, että lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat tekijät viittaavat siihen, että aikuisresurssit lasten ympärillä ovat vähentyneet tai suhteisiin käytetty aika vähentynyt – niin lapsiperheissä kuin muissakin lasten jokapäiväisissä ympäristöissä, ku-

ten päivähoidossa ja koulussa. Periaatteessa aikuisia pitäisi riittää enemmän lasten ulottuville, koska lapsia on vähemmän kuin ennen (Bardy ym. 2001).

Mitä erityistä aikuisystävätoiminta voi tuoda nykylapsuuden tukemiseen ja ehkäisevään lastensuojelutyöhön? Aikuisystävätoiminnan periaatteisiin kuuluu, että se on avointa toiminta-alueen lapsille ja nuorille perheineen eikä mukaan pääsemiseksi edellytetä nimettyjä ongelmia tai ammattilaisen lähetettä (vrt. esim. lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminta, ks. Korhonen 2005). Lapsen tai nuoren ja vapaaehtoisen välisen suhteen tärkeänä kulmakivenä pidetään vastavuoroisuutta. Samalla halutaan irtaantua ajattelutavasta, jossa lapset ja nuoret ymmärretään pikemminkin toiminnan kohteiksi kuin resursseja omaaviksi ja aktiivisiksi toimijoiksi. Tällaisessa ajattelussa on vaarana, että ainoastaan vanhempien sukupolvien kokemustietoa, näkemyksiä ja asenteita pidetään arvokkaina ja tavoiteltavina, lasten ja nuorten kokemusten ja näkemysten jäädessä paitsioon (Moilanen 2005, 2006).

Aikuisystävätoiminta voidaan mieltää käytännön esimerkkinä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta *sukupolvityöstä*. Sukupolvityö on Suomessa käsitteenä vieras, toisin kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa (Moilanen 2006). Käytännössä sukupolvia yhdistävää työtä on varmasti tehty Suomesakin, mutta asia on ollut lähinnä terminologisesti vieras.

Sukupolvityön yleisenä tavoitteena on saattaa eri sukupolvia yhteen kutakin osapuolta hyödyttävien toimintojen kautta. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva sukupolvityö voidaan ymmärtää siten, että pyritään vahvistamaan lasten osallisuutta sukupolvisuhteissa suhteessa ympärillä olevaan aikuisväestöön, mutta myös lähisukupolviin (Moilanen 2006). Tavoitteena on vahvistaa lasten mahdollisuuksia päästä osallisiksi yhteiskunnallisesta ”sukupolvitiedos-

ta” (vrt. Ahonen 1998) sekä saada sukupolvien suhteista voimavaroja kasvamisensa ja elämisensä tueksi.

Sukupolvityössä on olennaista *eri* sukupolvien (ei ainoastaan äärisukupolvi-en) osallistuminen toimintaan sekä vastavuoroisuuden periaate. Siinä tulee pyrkiä kokonaisvaltaiseen tapaan ymmärtää sukupolvien väliset suhteet ja niiden käyttömahdollisuudet. Sukupolvityö tulee mieltää *kaikenikäisille* osallistumismahdollisuudet takaavana: siten, että ymmärretään myös lapsilla ja nuorilla olevan erilaisia kokemuksia elämästä ja elämisestä. Nämä kokemukset ovat yhtä arvokkaita kuin vanhempienkin sukupolvien. (Moilanen 2006.)

2. KOULUTUKSEN LUONNE JA TOTEUTUS

2.1 Tavoitteet, teemat ja rakenne

Koulutuksen tarkoituksena on perehdyttää vapaaehtoisia toimintaan erikäisten lasten ja nuorten kanssa sekä yhteistyöhön lasten vanhempien ja toiminnasta vastaavien työntekijöiden kanssa. Alla olevassa laatikossa on kuvattu aikuisystävätoimintaan valmentavan koulutuksen päätavoitteet:

Koulutuksen päätavoitteet:

- Perehdyttää aikuisystävätoiminnan lähtökohtiin ja toimintaperiaatteisiin
- Paneutua sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksiin ja haasteisiin
- Lisätä osallistujien ymmärrystä omista motiiveista, edellytyksistä ja mahdollisuuksista toimia lasten ja nuorten kanssa
- Antaa valmiuksia toimintaan lapsen tai nuoren kanssa

Taustahankkeissa on todettu, että vapaaehtoisten koulutusmallia on hyvä muokata sitä mukaa, kun kokemukset ja tieto koulutusprosesseista karttuvat. Tärkeää on myös se, että koulutukseen osallistuneet vapaaehtoiset voivat palautteellaan ja toiminnallaan vaikuttaa koulutuksen rakenteen ja sisältöjen kehittämiseen.

Tätä opasta ei ole tarkoitettu toimintaa sitovaksi, vaan pikemminkin ohjaukselliseksi välineeksi. Koulutustilanteiden käytännön sujuvuuden kannalta on hyvä suhtautua koulutuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen joustavasti, sillä vuorovaikutukselliseen ja kokemukselliseen oppimiseen perustuva koulutus (ks. luku 2.2) tuo usein mukanaan myös ennakoimattomia tilanteita.

Oppaassa esiteltyjen koulutusteemojen paikkoja ja käsittelyjärjestystä on mahdollista vaihtaa ja muokata. Esimerkiksi luvussa 3.3 (Elämäkokemukset aikuisystävien resurssina) käsitellyt asiat voidaan yhdistää luontevasti yhdistää myös 5. luvun teemoihin (Lastensuojelun lähtökohdat ja...). On kuitenkin huomattava, että tällöin teemojen käsittelyyn tarvittava aika on arvioitava uudelleen; molempia kokonaisuuksia ei ehditä käsittelemään yhden neljän tunnin mittaisen koulutuskerran aikana.

Taustahankkeissa kehitetty koulutusmalli on ajallisesti mitoitettu 16–20 tunnin koulutuskokonaisuudeksi. Paritoimintaan valmentava koulutus rakentuu neljästä temaattisesta kokonaisuudesta, ja se on järkevä jakaa neljään erilliseen koulutuskertaan (4 x 45 min /kerta). Pienryhmätoimintaan valmentava koulutus tarvitsee edellisten lisäksi vielä ryhmätoiminnan lähtökohtiin ja periaatteisiin, ryhmän kehitysvaiheisiin sekä lasten ja aikuisten yhteiseen ryhmätoimintaan perehdyttävän kerran.

Kaikki edellä mainitut koulutuskerrat teemoineen on esitelty tässä oppaassa erikseen (luvut 3-7). Teemojen käsittelyjärjestys ja koulutuksen rakenne noudattelevat taustahankkeiden käytäntöjä. Koulutuskertojen teemat ovat:

- 1. Tutustuminen; aikuisystävätoiminnan lähtökohdat ja keskeiset käsitteet sekä orientoituminen toimintaan (1. koulutuskerta /luku 3)*
- 2. Vapaaehtoistoiminnan lähtökohdat, edellytykset ja periaatteet; omat motiivit, arvot, voimavarat sekä jaksaminen (2. koulutuskerta /luku 4)*
- 3. Lasten, nuorten ja perheiden palvelut; lastensuojelun lähtökohdat ja periaatteet; ehkäisevä lastensuojelu sekä lasten osallistuminen ja vaikuttaminen (3. koulutuskerta /luku 5)*
- 4. Toiminta lapsen ja nuoren kanssa, käytäntöjä ja kokemuksia; tulevaan orientoituminen; koulutuksen päätös (4. koulutuskerta /luku 6)*

5. Ryhmätoiminnan lähtökohdat ja periaatteet, ryhmän kehitysvaiheet; lasten ja aikuisten pienryhmätoiminta (5. koulutuskerta /luku 7)

Suunnitteluvaiheessa kouluttajan on hyvä perehtyä erilaisiin ryhmätyön menetelmiin ja ryhmätoiminnan jäsentämistapoihin, jotta hän pystyy paremmin ymmärtämään ja ohjaamaan toisiinsa nivoutuvia yksilö- ja ryhmäprosesseja koulutusryhmässä. Koulutuksen kulku on järkevä konkreettisesti jakaa selkeisiin jaksoihin sekä havainnoida ja ennakoida ryhmässä ja sen toiminnassa tapahtuvia muutoksia. (esim. Niemistö 2000, Vilen ym. 2002, Jauhiainen & Eskola 1994).

Koulutuksen kokoava punainen lanka on *sukupolvien väliset suhteet oman elämänhistorian ja -kokemusten kautta ymmärrettynä*. Tämä teema liittyy toiminnallisten harjoitusten ja tehtävien myötä osaksi jokaista koulutuskertaa. Koulutuksessa käytetään runsaasti toiminnallisia harjoituksia ja *luovaan toimintaan* perustuvia työskentelytapoja. Luovan toiminnan tai taiteen avulla voi olla helpompi löytää ilmaisuja asioille, joita on vaikea sanallistaa. Sen kautta voidaan etsiä uusia kohtaamisen tapoja ja näkökulmia suhteessa itseen ja elettyyn elämään, toisiin ihmisiin, yhteisöön tai yhteiskuntaan (ks. esim. Krappala & Pääjoki 2004, Sava & Vesänen-Laukkanen 2004, Bardy & Känkänen 2005). Inkeri Savan (2007, 54) mukaan taiteen keskeinen päämäärä ja tehtävä on maailman valaiseminen, sen näkyväksi tekeminen tai yleensä aistittavaksi tekeminen. Taide voi osaltaan herättää aistimaan ja näkemään sellaista, jota ei ennen ole osannut, halunnut tai uskaltanut nähdä.

Käytännön järjestelyt

Koulutustila tulisi valita siten, että se luo väljät ja vapaamuotoiset puitteet vuorovaikutukselliselle oppimiselle ja kokemusten jakamiselle (vrt. esim. virastomainen tila). Osa harjoituksista soveltuu erityisesti pienryhmissä tehtäväksi. On hyvä etukäteen varmistaa, että osallistujilla on riittävästi tilaa käytettävissään harjoitusten toteuttamiseen.

On välttämätöntä, että kouluttaja on ennalta riittävästi perehtynyt koulutuksen sisältöihin ja toteutustapoihin. Olennaista on kokeilla itse harjoituksia ja tehtäviä, ennen kuin niitä toteutetaan ryhmän kanssa. Näin on mahdollista arvioida myös sitä, kuinka paljon on varattava aikaa kutakin teemaa ja harjoitusta tai tehtävää kohti.

Ilmapiiiri, jossa koulutuksen aikana toimitaan, on äärimmäisen tärkeä. Toiminnan tulee tapahtua niin, että osallistujat voivat olla mukana määrittämässä yhteisiä toimintatapoja ja käytäntöjä. Toisaalta koulutuksessa saa näkyä myös se, että erilaiset ihmiset elävät toiminnassa erilaisia vaiheita: milloin ollaan aktiivisempia, milloin ”jäähdytellään”, milloin taas mennään jopa taaksepäin. (vrt. Kurki 2001, 134–137).

Yhteistyökumppaneiden rooli

Taustahankkeissa vapaaehtoisten koulutuksia on toteutettu yhdessä monien yhteistyökumppaneiden kanssa. Koulutuksen rakenteeseen ja sisältöihin ovat yhteistyön kautta vaikuttaneet esimerkiksi Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskus, Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimisto, lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry sekä toiminnassa mukana olleet vapaaehtoiset.

Koulutusta on järkevää ja taloudellista järjestää ainakin tietyiltä osin useamman toimijan yhteistyönä. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan lähtökohtiin, edellytyksiin ja periaatteisiin liittyvän kerran voi järjestää yhdessä vaikkapa paikallisen vapaaehtoistoiminnan keskuksen, SPR:n tai seurakunnan kanssa ja lastensuojelun periaatteisiin, ehkäisevään lastensuojeluun ja lasten osallistumiseen liittyvän kerran paikallisen lastensuojelujärjestön tai kunnan lastensuojelutyöntekijöiden kanssa. Yhteistyö mahdollistaa myös vapaaehtoisten omakohtaisen tutustumisen lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimiviin työntekijöihin ja kansalaisverkostoihin.

Arviointi ja palaute

Kouluttajan tulee pyrkiä siihen, että koulutuksessa annetaan palautetta jatkuvasti ja siten, että koko ryhmä pohtii yhdessä, mikä toiminnassa tapahtuneessa on sellaista, että se vaikuttaa mukana olevien suhteisiin ja koko toiminnan luonteeseen (vrt. Jauhiainen & Eskola 1994, 157–158).

Arviointi- ja palautetietoa keräämällä on mahdollista kehittää edelleen koulutusta. Kouluttajan on hyvä koulutuksen kuluessa pyytää välitöntä palautetta osallistujilta vaikkapa *tunnejanojen* avulla (ks. Aalto 2000) tai *fiiliskierroksin* (”millaisella mielellä olet tullut koulutukseen tänään”, ”mitä sinulle jäi viime kerrasta päällimmäiseksi mieleen”). Ryhmässä toteutettavan avoimen palauttekeskustelun avulla voi kerätä koulutuksen hyviä ja huonoja puolia sekä kehittämiskohteita. Sen etuna on monien – ehkä uusienkin – näkökulmien esiintulo.

Palautetta on hyvä kerätä järjestelmällisesti. *Palautekysely* koulutuksen lopuksi mahdollistaa palautteen keräämisen samalla tavalla jokaisen koulutuksen yhteydessä. Kyselyn vastaukset on hyvä purkaa mahdollisimman pian kou-

lutuksen päättymisen jälkeen ja analysoida saadun tiedon perusteella, mitä koulutuksessa tulisi muuttaa ja mistä vastaavasti on hyvä pitää kiinni jatkosakin.

On myös tärkeää, että *kouluttaja antaa palautetta ryhmälle* heidän toiminnastaan ja oppimisprosessistaan. Olennaista on luoda ilmapiiriä, jossa sekä kouluttaja että osallistujat voivat rakentavalla tavalla arvioida ja tutkia omaa toimintaansa. Jokaisen koulutuskerran voi esimerkiksi päättää vastavuoroiseen palautteenantoon.

2.2 Pedagogiset lähtökohdat ja kouluttajan rooli

Taustahankkeissa kehitetty koulutusmalli perustuu *vuorovaikutukselliseen ja kokemukselliseen oppimiseen*. Joitakin elementtejä on omaksuttu myös *ongelmalähtöisen oppimisen* perinteestä. Vuorovaikutukselliseksi rakennetussa oppimisympäristössä saadaan esille osallistujien ajatuksia: mitä he tuntevat ja millaisiin arvoihin ja asenteisiin he näkemyksensä pohjaavat. Vuorovaikutuksellisuuden avulla luodaan mielekäs sosiaalinen ilmapiiri, joka mahdollistaa vastavuoroisen työskentelyn. Toimintatapa edellyttää osallistujien sitoutumista yhteiseen prosessiin, mutta mahdollistaa samalla omakohtaisen suhteen syntymistä käsiteltävään asiaan. (Vuorinen 1995, Vilen ym. 2002). Ongelmalähtöisessä oppimisympäristössä perehdytään uuteen aiheeseen työskentelemällä pienryhmissä, pohtien kohdealueeseen liittyviä käytännöllisiä ja todellisia ongelmia (esim. Opettajan tehosalkku 2003).

Vapaaehtoistyössä tärkein työväline on oma persoona ja omat yksilölliset elämäkokemukset. Kokemuksellisuutta painottavassa oppimisympäristössä osallistujien *omat elämäkokemukset* nähdään merkittävänä oppimisresurssei-

na. Tietoa saadaan ja ”testataan” jatkuvasti osallistujien omien kokemusten kautta ja oppiminen perustuu omien kokemusten jakamiseen ja vuorovaikutukseen muiden osallistujien kanssa. (Tuomisto 1998, Aittola 1998). Koulutuksen tärkeä tavoite on aktivoida ja vahvistaa kunkin persoonallisia voimavaroja ja resursseja. Osallistujien voimavarojen ja resurssien aktivoimiseksi voi käyttää esimerkiksi omaelämäkerrallista työskentelyä, ryhmäkeskusteluja ja -tehtäviä sekä eläytymisharjoituksia.

Vuorovaikutuksellinen ja kokemuksellinen oppiminen edellyttää kouluttajalta joustavaa toimintatapaa, mutta samalla hyvää etukäteissuunnittelua. Kouluttajan tehtävänä on luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin mahdollistaminen. Ilmapiirin luomiseksi voi käyttää monia eri keinoja; kouluttaja voi esimerkiksi joissakin kohtaa jakaa omia kokemuksiaan vapaaehtoisten kanssa ja asettua siten vertaiseksi vapaaehtoisten rinnalle.

Kouluttaja mahdollistaa kokemusten jakamisen ja toimii vapaaehtoisten resurssina. Tehtävänä on niin ikään välittää toiminnan arvolähtökohdat ja asiasisältö. On tärkeää muistaa, että koulutuksessa luodaan pohja pitkäkestoiselle yhteistyölle vapaaehtoisten, lasten ja perheiden sekä aikuisystävötoiminnan työntekijän välille. Kouluttajan on hyvä tiedostaa, että ”tarkoituksena ei ole opettaa sitä, mitä mestari osaa, vaan tukea osallistujien omaehtoista kasvua”. Dialogissa, jota onnistunut ohjaus parhaimmillaan edustaa, on kyse ”todellisuuksien” kuuntelemisesta arkiajattelua syvemmällä tiedostamisen tasolla. (Ojanen 2000, 11-12).

Kouluttajan paras työkalu on oma persoona; koulutusilanteet ovat aina kouluttajansa näköisiä. Hyvä kouluttaja osaa kuunnella ja arvioida avoimesti sekä toimii luovasti ja pystyy jäsentämään sekavaakin tilannetta. Hän uskalltaa puuttua myös vaikeisiin asioihin, kuten arvoihin tai asenteisiin liittyviin

kysymyksiin. On myös huomattava, että ryhmä on dynaaminen, jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Tämän vuoksi ryhmän tapahtumien kulkua ei voida ennustaa niistä lähtökohdista, jotka prosessin alkuvaiheessa vallitsevat (Jauhiainen & Eskola 1994, 32).

Kouluttajan ei välttämättä tarvitse olla sosiaali- tai muun ihmishuhtualan ammattilainen. Toiminnan kannalta on kuitenkin keskeistä, että jo koulutuksen aikana luodaan sujuva yhteistyösuhtde sosiaalialan ammattilaisiin. Vapaaehtoistyössä saattaa tulla tilanteita, jossa vapaaehtoisten on esimerkiksi pystyttävä tunnistamaan ammatillisen sosiaalityön tarve (esim. lastensuojelutyön tarve). Myös toiminnan ylläpitämisen ja taustatuen vuoksi yhteistyön rakentaminen sosiaalialan ja kasvatus- terveys- ym. alan ammattilaisiin ja muihin toimijoihin on tärkeää.

Seuraavaan laatikkoon on tiivistetty kouluttajan tärkeimmät roolit suhteessa koulutukseen osallistujiin:

Kouluttaja...

- o ...on resurssi
- o ...mahdollistaa vuorovaikutuksellisen ja kokemuksellisen oppimisen
- o ...luo avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin sekä joustavan toimintatavan
- o ...vastaa käytännön sujuvuudesta
- o ...on toimivan yhteistyöverkoston perusta
- o ...tekee työtä persoonallaan ja käyttää sitä rohkeasti!

3. TUTUSTUMINEN JA ORIENTOITUMINEN TOIMINTAAN

Aihe

Ensimmäisellä koulutuskerralla ryhmän jäsenet tutustuvat toisiinsa ja kouluttajaan. Muita käsiteltäviä teemoja ovat: *Aikuisystävätoiminnan lähtökohdat, keskeiset käsitteet ja orientoituminen toimintaan.*

Tavoite

Ensimmäisellä kerralla tavoitteena on tutustua ryhmään ja kouluttajaan, viittäytyä koulutusprosessiin sekä perehtyä aikuisystävätoiminnan periaatteisiin, toimintamuotoihin ja keskeisiin käsitteisiin. Omaa elämänhistoriaa tarkastelemalla tutkiskellaan sukupolvien välisiä suhteita. Samalla yleisiä käsitteitä peilataan suhteessa osallistujien omaan ymmärrykseen lapsuudesta, nuoruudesta ja aikuisuudesta sekä sukupolvien välisistä suhteista.

3.1 Tutustuminen ja toiminnan lähtökohdat

Luottamuksellisen ja avoimen ilmapiirin luomiseksi on hyvä käyttää reilusti aikaa tutustumiseen. Kouluttaja on omalla esimerkillään ja asennoitumisellaan tärkeässä roolissa ilmapiirin syntymisessä. Seuraavassa esitellään muutama koulutuksen aloitukseen sopiva *tutustumisharjoitus*.

”Mikä eläin olisit?”

Jokainen kirjoittaa nimilappuun nimensä ja eläimen, joka mielestään kuvaa itseään. Kukin vuorollaan esittelee itsensä, kertoo mikä eläin olisi sekä sen, mikä on saanut lähtemään tähän koulutukseen.

(Muistathan varata kyniä ja paperia)

”Adjektiivi ja nimi”

Jokainen osallistuja esittelee lyhyesti itsensä ja kertoo muille, miksi on halunnut osallistua koulutukseen. Lopuksi osallistuja kertoo nimensä ja keksii etunimensä alkukirjaimella alkavan adjektiivin, joka kuvaa häntä. Esim. Anu Avulias, Sami Suvaitsevainen jne. Nimet ja adjektiivit voidaan kirjoittaa kaikkien nähtävälle muistin tueksi.

”Suomen kartta”

Kuvitellaan tilaan Suomen kartta. Jokainen menee seisomaan sille kohtaan karttaa, mistä on kotoisin. Käydään yhdessä läpi kaikkien kotipaikat. Voidaan jatkaa esimerkiksi niin, että pyydetään osallistujia siirtymään seuraavaksi paikkaan, johon haluaisi seuraavaksi matkustaa. Käydään jälleen kierros kartalle piirityneistä paikoista (voidaan tehdä myös Euroopan kartalla, maailman kartalla ym. tilasta ja ajasta riippuen).

Tutustumista voidaan syventää lisäksi vaikkapa *parihaastatteluilla* (kysymykset parit voivat keksiä itse). Osallistujia voi pyytää keksimään myös sellaisia tutustumista helpottavia kysymyksiä, joita voisi käyttää lapsen tai nuoren kanssa toimintaa aloitettaessa. Tutustumista voidaan jatkaa seuraavilla koulutuskerroilla vaikkapa aloitusharjoituksena tai virittäytymisleikkinä.

Aikuisystävätoiminnan lähtökohdat ja keskeiset käsitteet on hyvä käydä läpi heti ensimmäisellä kerralla. Tämä auttaa vapaaehtoisia ymmärtämään, mistä toiminnassa on kyse ja mikä siinä on olennaista. Vapaaehtoistoiminnan periaatteisiin sisältyvästä vaitiolovelvollisuudesta ja luottamuksellisuudesta on myös hyvä keskustella heti koulutuksen aluksi.

On tärkeää esitellä toiminta ja käsitteet tiiviisti ja selkeästi sekä varata riittävästi aikaa keskustelulle ja kysymyksille. Tarkoituksena ei ole luoda ”kalvosulkeisia”, vaan keskustella asiat, käsitteet ja lähtökohdat ryhmän kysy-

mysten ja mielipiteiden siivittämänä rauhassa läpi. Ensimmäisellä kerralla käsiteltävät teemat ovat:

- Mitä aikuisystävä ja aikuisystävätoiminta tarkoittavat; toiminnan periaatteet ja tavoitteet, toimintamuodot, rahoitus, yhteistyötahot, yhteyshenkilöt
- Vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoisen oikeudet sekä velvollisuudet (mm. vaitiolovelvollisuus) (huom. vapaaehtoistoimintaa käsitellään syvällisemmin seuraavalla koulutuskerralla)
- Aikuisystävätoiminta ”sukupolvityön” muotona (ks. Moilanen 2006)
- Ehkäisevä lastensuojelu lähtökohtana (huom. ehkäisevää lastensuojelua ja lastensuojelun periaatteita käsitellään syvällisemmin kolmannella koulutuskerralla)
- Yhteisöllinen toimintatapa lähtökohtana

3.2 Elämänkokemukset aikuisystävän resurssina

Aikuisystävän tärkein työväline on oma persoona ja omat yksilölliset elämänkokemukset. Yksilöllisten elämänkokemusten tarkastelu voidaan aloittaa esimerkiksi *Elämänjana-harjoituksen* avulla. Harjoituksessa osallistujia pyydetään merkitsemään paperille omaan elämään liittyvät merkittävät tapahtumat ja käänteet janan muotoon ikä- tai elämänvaiheittain (esim. Vilen ym. 2002, 163-170; Kekkonen 2004; Sava & Vesänen-Laukkanen 2004). Harjoituksen päätteeksi on hyvä keskustella pienryhmissä tai koko ryhmän kesken harjoituksen herättämistä ajatuksista ja tuntemuksista. Oman elämänhistorian ja -janan tarkastelussa voidaan käyttää apuna myös erilaisia kuvakortteja tai henkilökohtaisia valokuvia kotialbumeista pohtien, millaisena kunkin elämäntarina korttien tai valokuvien avulla jäsennettynä hahmottuu (esim. Halkola ym. 2009).

Teemaa voidaan syventää ja tarkentaa *Lapsuuteni tärkeät aikuiset* - muisteluharjoituksen kautta. Harjoituksessa osallistujat ohjataan muistelun kautta pohtimaan, kuka tai ketkä olivat heille omassa lapsuudessa tai nuoruudessa tärkeitä ja turvallisia aikuisia. Harjoitus tehdään pareittain. Toteutuksessa tarvitaan värikyniä ja paperia. Kouluttaja pyytää aluksi osallistujia palauttamaan mieleensä jonkin lapsuuden tai nuoruuden turvallisen maiseman, tunnelman tai tilanteen. Virittäytymisen tukena voi käyttää hidastempoista, tunnelmallista musiikkia, jota osallistujat rauhoittuvat kuuntelemaan. Kouluttaja ohjeistaa harjoituksen seuraavasti (ohjeet on hyvä antaa myös kirjallisena):

"Lapsuuteni tärkeät aikuiset"

Mieti lapsuudestasi yksi tärkeä / turvallinen aikuinen, joka oli sinulle erityisen merkityksellinen. Piirrä hänet tai jokin asia, mikä hänestä tulee sinulle mieleen. Jos et halua tehdä kuvaa, voit myös kirjoittaa ajatuksiasi paperille.

Keskustelkaa parin kanssa tuntemuksistanne ja ajatuksistanne.

Parityöskentelyn jälkeen koko ryhmää voi pyytää yhdessä pohtimaan, mikä tekee aikuisesta lapselle turvallisen ja tärkeän. Jokainen voi halutessaan kertoa henkilöstä, jonka itse valitsi harjoitukseen. Osallistujia kannattaa ohjata pohtimaan myös sitä, mikä merkitys omilla lapsuuden- ja nuoruudenkokemuksilla saattaisi olla aikuisystäväksi ryhdyttäessä.

Harjoituksen jälkeen on hyvä keskustella aikuisystävän rooleista. On tärkeää tuoda esille, että aikuisystävällä saa olla monta erilaista roolia. Aikuisystävä voi olla ystävä, ohjaaja, kuuntelija, innostaja ja kannustaja. Hänen ei tulisi olla "sijaisvanhempi", viranomainen, "pelastaja", terapeutti eikä ehdoton auktoriteetti. (vrt. Korhonen 2005). Ennen kaikkea aikuisystävä on henkilö, joka sitoutuu pitkäjänteiseen toimintaan lapsen tai nuoren kanssa. Aikuisys-

tävätoiminnassa vapaaehtoisilta edellytetään vähintään vuoden mittaista sitoutumista. Parhaassa tapauksessa toiminnan kautta voi syntyä elinikäisiä ystävyysuhteita, mutta tämä ei tietenkään ole *aina* mahdollista.

Vapaaehtoisten on tärkeä pohtia vapaaehtoistyön kannalta myös omia vahvuuksiaan ja mahdollisia kehittämiskohtiaan. Itsetuntemus ja itsetutkiskelu ovat yleisestikin asioita, joita kohti vapaaehtoisia kannattaa tukea ja kannustaa (Lahtinen 2003, 31). Erityisesti kannattaa pohtia seikkoja, jotka korostuvat lasten ja nuorten kanssa toimittaessa.

Vahvuuksiin voidaan syventyä esimerkiksi pyytämällä osallistujia nimeämään joitakin itseään kuvaavia vahvuuksia tai voimavaroja, jotka ovat erityisen tärkeitä lasten tai nuorten kanssa toimittaessa. Tämän jälkeen keskustellaan aiheesta koko ryhmän kesken. Omien vahvuuksien ja toisaalta kehittämiskohtien pohtimisessa on mahdollista käyttää apuna esimerkiksi Pesäpuury:n *Vahvuuskortteja*. Kouluttaja voi myös askarrella omannäköisensä kuvatai tekstikortit esimerkiksi aikakauslehtiä tai postikortteja hyödyntäen.

Seuraavassa kuvataan *esimerkkiharjoitus vahvuuksien ja ominaisuuksien etsimiseen* ja havaitsemiseen. Tehtävän tavoite on vahvistaa osallistujien luottamusta omiin voimavarioihinsa sekä kiinnittää huomiota ominaisuuksiin, joita ei ehkä itse ole ymmärtänytkään. Harjoitus sopii myös lopetusharjoitukseksi muille koulutuskerroille.

Harjoituksen aluksi jokaiselle osallistujalle jaetaan paperiarkki ja kynä. Paperi taitetaan keskeltä kahtia ja pyydetään jokaista osallistujaa kirjoittamaan paperin toiselle puolikkaalle itsestään ominaisuuksia, joiden arvelee olevan hyödyllisiä ja tärkeitä lasten kanssa toimittaessa. Tämän jälkeen paperi kiinnitetään osallistujan omaan selkään niin että omat pohdinnat jäävät muilta

pöiloon. Jokaista pyydetään nimettömästi kirjoittamaan toisten selässä olevan paperiin vähintään yksi positiivinen tai vahvuuksia esille tuova kommentti. Se voi koskea tietyn päivän tekemisiä, ryhmässä toimimista, yksilön taitoja tms. Harjoituksen lopuksi keskustellaan yhdessä papereihin kerääntyneistä vahvuuksista.

Lukuvinkkejä ensimmäiselle koulutuskerralle:

Erilaisia tutustumisleikkejä ja harjoituksia sekä ideoita elämäkerralliseen ja luovaan työskentelyyn löytyy esimerkiksi seuraavista lähteistä:

Aalto, Mikko (2000) Ryppäästä ryhmäksi: turvallisen ryhmän rakentaminen. Hausjärvi, My Generation.

Halkola, Ulla ym. (toim.) (2009) Valokuvan terapeuttilinen voima. Helsinki, Duodecim.

Hyppönen, Merja & Linnossuo, Outi (toim.) (2002) Zip, zap ja boing. Leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä. Helsinki, Lasten Keskus Oy.

Rouvinen-Kemppinen, Katriina & Kemppinen, Pertti (2000) Luovuuden kukoistus. Toiminnallinen harjoituskirja. Helsinki, Kannustusvalmennus P. & K. Oy.

Kekkonen, Marjatta (2004) Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa: lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Helsinki, Stakes.

Kemppinen, Pertti & Rouvinen-Kemppinen, Katriina (1998) Vuorovaikutuksen aarrearkku. Vinkkejä kasvattajille. Helsinki, Kannustusvalmennus P. & K. Oy.

Linnossuo, Outi (toim.) (1997) Hyvä, paha ja hauska. Tehtäviä ja ryhmätyöharjoituksia lasten ja nuorten kasvutyöskentelyyn. Helsinki, Lasten Keskus Oy.

Peavy, Vance R. (2001) Elämäni työkirja. Konstruktivististen ohjausperiaatteiden soveltaminen: tehtäviä ja harjoituksia. Helsinki, Psykologien Kustannus Oy.

Sava, Inkeri & Vesanen-Laukkanen, Virpi (toim.) (2004) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä, PS-Kustannus.

Vilen, Marika ym. (2002) Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki, WSOY.

Lastensuojelun erityisosaamisen keskus Pesäpuu ry
<http://www.pesapuu.fi/>

4. VAPAAEHTOISTOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT; OMAT MOTIIVIT JA VOIMAVARAT

Aihe

Toisella kerralla teemana ovat: *Vapaaehtoistoiminnan lähtökohdat, edellytykset ja periaatteet; omat motiivit, arvot, voimavarat ja jaksaminen.*

Hyvä pohjamateriaali osuuteen on Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton *Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto* (2005). Aineisto on suunnattu sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistoimintaa suunnitteleville, ohjaaville ja koordinoiville. Aineistoon sisältyy kouluttajan aineisto, kalvopaketti, CD-rom ja runsaasti erilaisia käytännön tehtäviä ja harjoituksia osallistujille.

Tavoite

Tavoitteena on tutustua vapaaehtoistoiminnan lähtökohtiin, edellytyksiin ja periaatteisiin sekä pohtia, kuinka ne tulevat esille ja raamittavat aikuisystävetoimintaa. Tarkoituksena on käsitellä sekä vapaaehtoistoimintaan liittyviä mahdollisuuksia että sudenkuoppia ja pohtia yhdessä vapaaehtoisen velvollisuuksia ja oikeuksia. Tärkeää on syventyä myös henkilökohtaisiin motiiveihin ja arvoihin, omiin voimavaroihin ja jaksamiseen.

4.1 Vapaaehtoistoiminnan lähtökohdat ja periaatteet

Vapaaehtoistoimintaa käsittelevään koulutuskertaan kannattaa orientoitua tutkimalla ensiksi yhdessä osallistujien kanssa omia käsityksiä, ennakoajatuksia ja mahdollisia aiempia kokemuksia vapaaehtoistoiminnasta. Osallistujia voi esimerkiksi pyytää *keskustelemaan pareittain tai pienryhmittäin* siitä,

mitä vapaaehtoistoiminta heille tarkoittaa ja mitä he ymmärtävät vapaaehtoistoiminnalla.

Keskustelun pohjaksi (pareittain tai pienryhmässä):

- o Miten määrittelet vapaaehtoistoiminnan 1-2 lauseella?
- o Mitä odotat vapaaehtoistoiminnalta?
- o Millaisiin toimintamuotoihin olet itse osallistunut tai mitä toimintatapoja tiedät?
- o Lehtikatsaus: näkyykö vapaaehtoistoiminta maakunnallisissa tai alueellisissa sanomalehdissä?
(Muista varata reilusti lehtiä mukaan)

Pari- tai pienryhmäkeskustelujen jälkeen kootaan ryhmien ajatukset fläppitaululle ja keskustellaan siitä, millainen kuva vapaaehtoistoiminnasta ryhmien mielipiteiden pohjalta piirtyy. Usein on paikallaan keskustella myös sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistoiminnan ja muun vapaaehtoisen auttamisen, kuten talkoiden ja naapuriavun, välisistä eroista.

Vapaaehtoistoiminnan lähtökohtiin ja periaatteisiin on hyvä perehtyä myös tiiviin *alustuksen* kautta: johdattelemalla osallistujat tarkastelemaan vapaaehtoistoiminnan käsitettä, sen historiaa ja erilaisia toimintamuotoja ja -ympäristöjä. On tärkeää korostaa, että vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää palkatonta ja ei-ammattillista toimintaa, joka ei tavoittele taloudellista hyötyä. Vapaaehtoistoiminnan tulee olla puolueetonta ja siinä toimitaan pitkälti osallistujien ehdoilla. (Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005; Nylund & Yeung 2005.)

Vapaaehtoistoiminta tapahtuu tavallisen ihmisen taidoin ja on kaikille toimintaan osallistuville vapaaehtoista. Yleensä siitä ei makseta palkkaa, mutta toiminnasta syntyvät kustannukset olisi syytä korvata vapaaehtoiselle. Vapaaehtoistoiminta toimii harvoin ilman ulkopuolista tukea: se tarvitsee aina

jonkin verran taloudellisia voimavaroja ja työntekijäresursseja. Sen tehtävä ei kuitenkaan saa olla niihin tarpeisiin vastaaminen, joita esimerkiksi julkisten menojen karsiminen aiheuttaa. (Lehtinen 1997; Nylund & Yeung 2005; Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005.)

Osallistujien kanssa on hyvä keskustella siitä, että vapaaehtoistoiminnassa tulee toteutua siihen osallistuvien vapaa tahto eikä ketään voida pakottaa tai velvoittaa siihen. Usein – ja erityisesti tukihenkilötoiminnassa – vapaaehtoistoiminta edellyttää tiettyä sitoutumista ja suunnitelmallisuutta, varsinkin jos toiminnalle määritellään tietyt tavoitteet. Toiminnan tuloksellisuutta tai merkitystä ei voida mitata työtuntien tai siihen osallistuvien lukumäärällä, vaan sen merkitys on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (esim. Lehtinen 1997, Eskola ja Kurki 2001.)

Oleennaista vapaaehtoistoiminnassa on, että se on ihmisten välistä tasavertaisuutta vuorovaikutusta ja siten vastavuoroista. Toiminnan tuoma mielekäs elämänsisältö ja ilo perustuvat juuri tähän. Vapaaehtoistoiminnan tulee olla myös luotettavaa, turvallista ja luottamuksellista ja siksi se edellyttää tiettyä sitoutumista sekä vaitiolovelvollisuutta. (Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005, Korhonen 2005).

Vapaaehtoistoiminnan perusedellytyksiä ja reunaehtoja tarkasteltaessa osallistujia kannattaa pyytää pareittain tai pienryhmittäin pohtimaan sekä henkilökohtaisia että yleisiä lähtökohtia toiminnalle. Pohdintojen tueksi osallistujille voi jakaa vapaaehtoistoimintaan käsittelevää kirjallista materiaalia (ks. materiaalivinkkejä esim. Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005).

Osallistujia voi pyytää pohtimaan pareittain tai pienryhmissä esimerkiksi seuraavia asioita:

”Lähtökohtani vapaaehtoistoimintaan”

- 1) Mitkä asiat /tehtävät kuuluvat minulle vapaaehtoisena, mitkä taas eivät (vaan ammattilaisille tai muille tahoille)?
- 2) Mitkä ovat oikeuteni ja toisaalta velvollisuuteni vapaaehtoisena?
- 3) Mitkä ovat mahdollisia vapaaehtoistoiminnan ”sudenkuoppia”? Miten niiltä voisi välttyä tai päästä ylitse?

Pari- tai ryhmäkeskustelujen jälkeen käydään läpi koko ryhmän kanssa läpi työskentelyn tulokset ja kootaan keskeisimmät kohdat fläppitaululle. Koonnin pohjalta voidaan rakentaa myös ryhmän yhteinen ”*huoneentaulu*” vapaaehtoistoimintaa ohjaavista lähtökohdista. Tauluun kirjattuihin lähtökohtiin voidaan tarvittaessa palata esimerkiksi vapaaehtoisten työnohjauksellisten tapaamisten yhteydessä.

4.2 Motiivit, arvot ja voimavarat

Osallistujien tulee muistaa, että jokainen osallistuu vapaaehtoistoimintaan oman jaksamisensa, ajallisten ja kulloisessakin elämäntilanteessa omaaviensa resurssiensa mukaisesti. Henkilökohtaiset motiivit, arvot ja voimavarat muodostavat tärkeän perustan omalle osallistumiselle. Ennen toiminnan aloittamista on erityisen tärkeä pohtia omia motiiveja, mutta vapaaehtoisten motiivien pohdiskelua on hyvä tukea jatkuvasti – toiminnan edetessä omat motiivit voivat muuttua tai tarkentua. Tärkeää olisi, että jokaista toiminnassa motivoisi myös sen vastavuoroisuus; se, että kokisi lähtökohtaisesti olevansa toiminnassa sekä saajan että antajan roolissa.

Motiivien tarkastelussa voi hyödyntää esimerkiksi Anne Birgitta Yeungin (2005) kehittämää *vapaaehtoismotivaation timanttimallia*. Mallin avulla voidaan tutkia kokonaisvaltaisesti vapaaehtoistoiminnan motiiveja ja sitoutumista.

Yeungin mallissa vapaaehtoistoiminnan motivaatio rakentuu neljästä ulottuvuudesta:

- Saaminen–antaminen (mitä vapaaehtoistoiminnassa annetaan /mitä siitä saadaan)
- Jatkuvuus–uusi (millä tavoin vapaaehtoistoiminta tarjoaa jatkuvuutta /mitä uutta vapaaehtoistoiminnasta voi saada)
- Etäisyys–läheisyys (millä tavoin vapaaehtoistoiminta tarjoaa etäisyyttä esim. epämuodollisia toimintatapoja /läheisyyttä) ja
- Pohdinta–toiminta (millä tavoin vapaaehtoistoiminnassa voi ilmentää arvojaan tai pohdintojaan /millä tavoin voi etsiä toiminnallisuutta).

Usein vapaaehtoistoiminnan taustalla ja siihen motivoivana tekijänä ovat omat henkilökohtaiset arvot ja halu tuoda niitä toiminnan kautta esille. Koulutusvaiheessa on hyvä pohtia arvoja sekä itsekseen että ryhmän kanssa. Tärkeää on myös käsitellä sitä, millaisina omat arvot näyttäytyvät sekä suhteessa vallitseviin yhteiskunnallisiin arvoihin että yhtäältä aikuisystävötoiminnan tausta-ajatteluun.

Arvoja voidaan käsitellä esimerkiksi *pari- tai pienryhmäkeskustelun* kautta. Pareja tai pienryhmiä kanssa voi pyytää puntaroimaan, millaisiin arvoihin suomalainen yhteiskunta heidän mielestään perustuu ja millaisia seuraamuksia tai vaikutuksia näistä arvoista on eri-ikäisille ihmisille (lapsille, nuorille, keski-ikäisille, vanhuksille jne.). Ja millaiset arvot ovat itse kullekin tärkeitä? Entä kymmenen vuotta sitten? Tai kymmenen vuoden kuluttua?

Osallistujien mielipiteitä, asenteita ja arvoja on mahdollista tutkia *arvojanojen* avulla (kyseisestä harjoituksesta käytetään myös nimitystä *Joko-tai*) (esim. Aalto 2000, 480-481). Harjoituksessa lattiaan piirretään viiva tai kuviteltu

viiva, jonka toisessa päässä on miinusmerkki ja toisessa plusmerkki. Ryhmänvetäjä esittää erilaisia väitteitä ja pyytää osallistujia menemään siihen kohtaan janaa, joka parhaiten kuvastaa heidän mielipidettään esitetystä väitelmästä (miinusmerkki tarkoittaa ”aivan eri mieltä” ja plusmerkki ”täysin samaa mieltä”). Harjoituksen aikana ei keskustella. Lopuksi kokoonnutaan yhteen ja keskustellaan väitteiden herättämistä ajatuksista.

Jos halutaan, että osallistujat voivat muodostaa mielipiteensä muiden näkemyksistä välittämättä, harjoitus voidaan toteuttaa myös silmät kiinni ympyrän muodossa, jolloin askel eteenpäin tarkoittaa väitteen kanssa samaa mieltä olemista, askel taaksepäin erimielisyyttä.

Seuraavaan laatikkoon on kerätty joitakin suomalaisia sananlaskuja tai väittämiä, joita voi hyödyntää pohdittaessa osallistujien kanssa sekä itse kunkin henkilökohtaisia että yleisempiä yhteiskunnallisia arvoja ja asenteita.

Esimerkkejä arvoväittämiksi:

Jokainen on oman onnensa seppä.

Itsensä arvostaminen on edellytys muiden arvostamiselle.

Nykyään nuoruutta ihannoidaan liikaa.

Nuorilla ja vanhoilla on paljon annettavaa toinen toisilleen.

Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa.

Kenen leipää syöt, sen lauluja laulat.

Kutä koulu kovempi, sitä oppi selkiämpi.

Niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan.

Vapaaehtoistyöntekijä tarvitsee aina toimintansa tueksi ohjausta, tukea, virkistystä ja koulutusta. Ne ovat vapaaehtoisen perusoikeuksia ja toiminnassa jaksamisen tukipylväitä. Toiminnasta vastaavan tahon velvollisuus on huolehtia, että tukipylväät ovat kunnossa. Kouluttajan on hyvä muistuttaa vapaaehtoisia siitä, että he ovat mukana toiminnassa omien voimavarojensa ja

jaksamisensa ehdoilla. Toiminta on hyvä aloittaa omia voimavaroja ”tunustellen” ja sopia esimerkiksi tapaamisia lapsen tai nuoren kanssa mieluummin alussa harvatahtisemmin kuin liian tiheästi.

Lukuvinkkejä toiselle koulutuskerralle:

Vapaaehtoistoiminnan lähtökohdista, edellytyksistä ja periaatteista löytyy tietoa esimerkiksi seuraavista lähteistä:

Eskola, Antti & Kurki, Leena (2001) Vapaaehtoistyö auttamisen ja oppimisenä. Tampere, Vastapaino.

Lahtinen, Pirkko (2003) Ihminen on tärkein instrumentti. Työn-ohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Helsinki, Suomen Mielenveysseura.

Lehtinen, Sini-Tuulia (1997) Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki, Kansalaisareena ry.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) (2005) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere, Vastapaino.

Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto (2005) Sosiaali- ja terveys-
turvan keskusliitto. Lisätietoa:

http://www.stkl.fi/julkaisut_koulutusaineisto.html

Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere, Vastapaino.

Yeung, Anne Birgitta (2001) Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? Helsinki, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Kansalaisfoorumin www-sivut:
<http://www.kansalaisfoorumi.fi>

Vapaaehtoistoiminta Vantaan kaupungissa:
<http://www.vantaalla.info>

Vapaaehtoistoiminta Jyväskylän kaupungissa:
<http://www.jyvaskyla.fi/sote/sosiaalinentuki/vapari>

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön Kansalaisopinnot, kouluttajan tukimateriaali:
<http://www.vsy.fi/opinto/kansalaisopinnot/index.php?k=1146>

Vapaaehtoistoiminnan lähtökohdat:
http://www.ouka.fi/sote/avek/sisus_raportti.pdf

5. LASTEN JA PERHEIDEN PALVELUT, LASTENSUOJELUN LÄHTÖKOHDAT JA LASTEN OSALLISTUMINEN

Aihe

Kolmannella kerralla perehdytään oman kunnan tai alueen lasten, nuorten ja perheiden palveluihin sekä tehdään ammattilaisten ja kansalaisjärjestöjen tekemää työtä vapaaehtoisille tutuksi. Keskeisenä teemana ovat *lastensuojelun ja lastensuojelutyön sekä ehkäisevän lastensuojelun lähtökohdat ja lasten osallistumisen periaatteet*.

Tavoite

Tavoitteena on tutustua paikallisesti saatavilla oleviin lasten, nuorten ja perheiden palveluihin ja lastensuojelulainsäädännön keskeisimpiin periaatteisiin ja lastensuojelun lähtökohtiin. Tärkeää on myös pohtia, miten ehkäisevän lastensuojelun näkökulma aikuisystävätoiminnassa jäsentyy ja millaisia velvoitteita ja vastuita niin lastensuojeluviranomaisilla, aikuisystävätoiminnasta vastaavilla työntekijöillä kuin vapaaehtoisilla ehkäisevän lastensuojelun kentällä toimittaessa on.

5.1 Lasten, nuorten ja perheiden palvelut

Koulutuskerta on hyvä aloittaa katsauksella paikallisiin lasten, nuorten ja perheiden palveluihin sekä niitä tarjoaviin tahoihin, jotta osallistujat voivat paremmin muodostaa kokonaiskuvan lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivista ammattilaisista ja kansalaisverkostoista.

On hyvä korostaa, että lastensuojelulaissa korostetaan nimenomaan ehkäisevän lastensuojelun näkökulmaa eli kunnan perustason palveluja ja niiden kehittämistä siten, että voidaan tukea perheitä lasten kasvatuksessa ja kyettään saamaan selville perheiden erityisen tuen tarve. Peruspalvelut, kuten neuvolat, päivähoito ja koulu ovat tässä avainroolissa. Ehkäisevää työtä tehdään monilla tasoilla ja se on osa monen ammattikunnan perustyötä.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat tänä päivänä moninaisia (ks. esim. Sosiaaliportti). Toisaalta 1990-luvun laman jälkimainingeissa lasten ja nuorten elämää tukevia puitteita kavennettiin, muun muassa lasten terveys-tarkastuksia ja tukipalveluja supistettiin ja päiväkotien ja koulujen ryhmäkojoja kasvatettiin (Salmi ym. 1996). Myös lapsiperheiden ja lasten köyhyyden on monessa yhteydessä todettu lisääntyneen ja lapsiperheiden aseman tulo- ja elinolosuhteissa heikentyneen (esim. Bardy ym. 2001, Moisio 2005, 2006). Lasten, nuorten ja perheiden palveluihin kohdistuneista leikkauksista huolimatta vapaaehtoistyön tehtävä ei saa olla niihin tarpeisiin vastaaminen, joita julkisten menojen karsiminen aiheuttaa.

Paikallisia lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja voidaan konkretisoida ja jäsentää osallistujien kanssa vaikkapa pohtimalla pienryhmissä seuraavia kysymyksiä:

- *Millaisia palveluja ja toimintoja paikkakunnalla on saatavilla eri-ikäisille?*
- *Millainen merkitys toimivilla palveluilla, tukimuodoilla ja harrastusmahdollisuuksilla on eri-ikäisille kuntalaisille?*
- *Millaisista asioista hyvä asuin- ja elinympäristö muodostuu?*
- *Miten vapaaehtoistoiminnalla voidaan vaikuttaa asuin- ja elinympäristöön?*

5.2 Lastensuojelun lähtökohdat ja aikuisystävien rooli

Lastensuojelun periaatteiden ja käytäntöjen tarkastelu on hyvä aloittaa sitä käsittelevällä *alustuksella*. Alustuksen toteuttamisessa voi hyödyntää yhteistyökumppaneiden osaamista pyytämällä ulkopuoliseksi alustajaksi lastensuojelutyön asiantuntijaa (esim. kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijä, lastensuojelujärjestön edustaja).

Vapaaehtoisten on tiedettävä, millaisille periaatteille ja käytännöille lastensuojelu suomalaisessa yhteiskunnassa rakentuu ja millaisia lastensuojelullisia velvoitteita ja vastuita aikuisilla suhteessa lapsiin ja nuoriin on. Lastensuojeluun kuuluu velvoite turvata lapsen oikeudet ja etu yhteiskunnan toiminnassa. Lastensuojelulain mukaan jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen ja viirikeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun; hyvään huoltoon, hoitoon ja kasvatukseen. Lastensuojelulaki ohjaa lastensuojelupalvelujen ja työn järjestämistä ja toteutusta kunnissa.

Lastensuojelun perustana ovat lapsen oikeudet ja suomalainen lapsia koskeva lainsäädäntö, lastensuojelulain lisäksi muun muassa laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, Suomen perustuslaki ja EU:n perusoikeuskirja. Lastensuojelun perusluonteeseen kuuluu se, että se sekä tukee että kontrolloi: huoltajan tehtävä on suojella ja hoitaa lasta, mutta tarvittaessa lastensuojelun työntekijöillä on oikeus ja velvollisuus puuttua epäkohtiin. Lapsen hoidon ja kasvatuksen turvaaminen on ensisijaisesti huoltajien tehtävä ja velvollisuus, mutta ellei se tule riittävästi turvatuksi vanhempien toimesta, on viranomaisilla velvollisuus puuttua tilanteeseen.

Lastensuojelun periaatteita ja lasten oikeuksia voidaan konkretisoida ja pohdita esimerkiksi pareittain tai pienissä ryhmissä tehtävän *Miltä lapsi tulee suojella -harjoituksen* kautta. Työskentelyn tueksi osallistujille on hyvä tarjota värikyniä ja paperia, kuvakortteja tms.

“Miltä lapsia tulee suojella?” (pareittain)

Pohtikaa ja keskustelkaa parin kanssa niistä asioista, teoista tms., joita lapsia tulee mielestänne suojella.

Voitte halutessanne koota ajatuksianne kuviksi, värikynien tai kuvakorttien avulla.

Tehtävän pohdintaan ja työstämiseen on hyvä varata riittävästi aikaa. Kun parit tai pienryhmät ovat saaneet työskentelynsä valmiiksi, työskentelyn aikana heränneitä ajatuksia ja näkemyksiä on hyvä käydä läpi yhdessä koko ryhmän kesken. Harjoitus voidaan käydä läpi ensin pari parilta tai ryhmäryhmältä ja keskustella sen jälkeen ajatuksista, mielipiteistä ja kysymyksistä yhdessä koko ryhmän kesken.

Keskustelun virittämisessä ja suuntaamisessa voi käyttää myös väittämiä, joita on koottu alla olevaan laatikkoon (vrt. harjoitus luvussa 4.2). Tarkoitukseen sopivia väittämiä löytyy myös Pesäpuu ry:n markkinoimista väittämäkorteista.

Esimerkkejä lasten asemaa ja lastensuojelua käsitteleviksi väittämiksi:

Pienenkin lapsen kanssa voi keskustella asioista.

Lapsi unohtaa nopeasti, ikävätkin asiat.

Lapsi tarvitsee kuria.

Lapselle ei saa koskaan hermostua.

Ongelmat, kuten väkivalta, periytyvät: lyöty lapsi lyö omiaan.

Ulkopuolisen on vaikea puuttua perheen sisäisiin asioihin, esimerkiksi perheväkivaltaan.

Esimerkkejä lasten asemaa ja lastensuojelua käsitteleviksi väittämiksi:

Lapsi häiriintyy herkästi, jos hän kasvaa vain toisen vanhemman kanssa.

Lapset aikuistuvat nykyisin varhaisemmin kuin edellisten sukupolvien lapset.

Aikuisetkin voivat oppia lapsilta.

Väittämien tarkoituksena on avata näkökulmia lasten asemaan ja lasten suojeluun yleisellä yhteiskunnallisella tasolla, mutta herättää osallistujat pohtimaan myös omia henkilökohtaisia asenteitaan ja näkemyksiään. Väittämistä voidaan aluksi keskustella pareittain, pienryhmittäin tai yhdessä koko ryhmän kesken. Koko ryhmän yhteinen ajatusten jakaminen lopuksi on tärkeää.

Osallistujien on hyvä tietää, että lastensuojelun ehkäisevän työn alueelle sijoittuu paljon juuri vapaaehtoistoimintaan perustuvia palveluja (esim. lasten ja nuorten palveleva puhelin, erilaiset kerhot, perhekahvilat ym.). Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on laajasti ymmärtäen *koko lapsiväestön hyvinvointi*. Yleisiä tavoitteita ovat hyvien edellytysten antaminen lapsuuteen; joko ongelmien ehkäisy tai niiden syvenemisen estäminen; lapsiväestön erityinen suojelu; lasten ja nuorten osallisuus; riskien poistaminen ja mahdollisuuksien avaaminen (Törrönen & Vornanen 2004).

Aikuisystävätoiminnasta vastuussa olevien työntekijöiden on lain velvoituksesta ilmoitettava kunnan lastensuojelutyöntekijöille, jos toiminnassa mukana olevasta lapsen tai nuoren tilanne aiheuttaa vakavan huolestumisen. Vapaaehtoisten velvollisuudeksi voi puolestaan määrittää velvollisuuden ilmoittaa lasta tai nuorta koskevasta huolesta toiminnasta vastaavalle työn-

tekijälle. Näin vastuu ja samalla asian selvittäminen siirtyy eteenpäin, ja huolesta ilmoittaminen on näin velvollisuuden lisäksi vapaaehtoisen oikeus.

Kouluttajan on annettava osallistujille selkeät ohjeet siitä, kuinka menetellä, jos lapsen tai nuoren tilanne saa vapaaehtoisen huolestumaan tai jos lapsen, nuoren tai perheen tilanne kriisiytyy äkillisesti. Vapaaehtoisten on tärkeä tietää muun muassa, miten toimitaan, kehen otetaan yhteyttä ja miten toiminnassa on tapana menetellä. Lastensuojelua käsittelevällä kerralla osallistujia voi pyytää pareittain tai pienryhmissä tekemään *listan lastensuojelun näkökulmasta itseään mietityttävistä asioista*. Listatut asiat on hyvä käydä läpi yhdessä koko ryhmän kesken.

5.3 Lasten osallistuminen ja vaikuttaminen

Lasten osallistuminen – heidän mielipiteidensä kuunteleminen ja huomiointaminen sekä toiminnan suunnittelu ja toteutus lasten ehdoilla – on aikuisystävätoiminnan keskeinen kulmakivi. On tärkeää, että toiminnassa mukana olevilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaiseksi toiminta käytännössä muotoutuu ja että siitä tulee ”osallistujiensa näköistä”. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklassa määritetään lasten osallistumista seuraavasti (ks. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus):

1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Yleissopimuksen ohella lasten osallistumisen perusta on kuntalaissa, joka edellyttää osallisuutta ja vuorovaikutusta kaikkien kuntalaisten, myös lasten, kanssa. Myös Suomen perustuslaissa vaaditaan kansalaisten tasa-arvoisuutta ikään, sukupuoleen, rotuun katsomatta. Lasten ”oikeus osallistua” on kuitenkin usein jäänyt epäselväksi ja konkretisoimattomaksi ja sitä on ollut vaikea määrittää. (Moilanen & Satka 2004.) Lasten osallistumisella ei tähdätä siihen, että valta annettaisiin yksinomaan lasten käsiin, vaan pikemminkin ravistellaan pohtimaan, onko päätösvalta aikuisilla vai aikuisilla *ja* lapsilla. (Kiili 2006, 204).

Marjatta Bardy kumppaneineen (2001) on todennut, että se, että lapset pääsevät mukaan yhteisöjen toimintaan, turvaa heille oppimisprosessit, jotka mahdollistavat sen käsittämisen, ”keitä me olemme, mihin kuulumme ja kuinka me elämme”. Lasten oikeutta osallistua voi jäsentää seuraavalla lailla: kaikilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus olla aktiivisina osapuolina ja tulla kuulluiksi erityisesti perheessään ja lähiyhteisöissään (koulu, päiväkotia, vapaa-ajantoiminnot jne.), mutta periaatteellisesti myös laajemmissa yhteyksissä, kuten kunta- ja valtiotasolla (Satka & Moilanen 2004). Toisaalta on myös hyväksyttävä se tosiasia, että osa lapsista, siinä missä aikuisistakin, haluaa olla toiminnan ulkopuolella.

Vapaaehtoisten kanssa on hyvä pohtia, mitä lasten osallisuus heidän mielestään tarkoittaa ja millaisille arvoille tai asenteille he näkemyksensä perustavat. Heitä on hyvä kannustaa rohkeasti kokeilemaan sopivia osallistumisen ja vaikuttamisen tapoja yhdessä lasten kanssa. Viimeisellä koulutuskerralla (ks. seuraava luku) voidaan myös harjoitella joitakin tapoja yhdessä koulutusryhmän kanssa. Osallistujia kannattaa pyytää puntaroimaan lasten osallistumiseen liittyviä kysymyksiä omien lapsuudenkokemusten ja niihin liittyvi-

en muistojen kautta, esimerkiksi teemaan sopivien jänävättämien (ks. edelliset luvut) tai seuraavien kysymysten kautta:

Kysymyksiä lasten ja nuorten osallistumisen pohtimiseen:

- o Millaista lasten ja nuorten osallistuminen oli sinun lapsuudessasi?
- o Millaisia muistoja sinulla on tilanteista tai tapahtumista, joissa sait /et saanut osallistua?
- o Millaista lasten ja nuorten osallistuminen on tänään? Mitä hyviä /huonoja puolia siihen mielestäsi liittyy?
- o Miten lasten ja nuorten osallistumista voisi aikuisystävätöiminnässä tukea ja ottaa huomioon?

Lukuvinkkejä kolmannelle koulutuskerralle:

Lastensuojelun lähtökohdista, ehkäisevästä lastensuojelusta ja lasten osallistumisesta löydät tietoa esimerkiksi seuraavista lähteistä:

Bardy, Marjatta ym (2001) Mikä lapsiamme uhkaa. Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki, Stakes.

Eläköön lapset – lapsipoliittikan suunta (2000) Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Helsinki, Suomen Kuntaliitto.

Järventie, Irmeli (toim.) (2000) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki, Tammi.

Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiili, Johanna (2002) Lapset elinympäristönsä asiantuntijoina. Toimintatutkimus lasten osallistumisen kehittämiseksi. Jyväskylä, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Korhonen, Anu (2005) Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Helsinki, Ehjä ry.

Lillestøel, Kjell (1998) Porsgrunnin malli. Lasten ja nuorten järjestelmällinen osallistuminen päätöksentekoon. Helsinki, Sisäasiainministeriö.

Pekki, Anu & Tamminen, Tuula (2002) Lapsen ehdoilla. Vamma- la, Kunnallissalan kehittämissäätiö.

<http://www.polemiikki.fi/files/library/attachments/tutkimus33.pdf>

Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Helsinki, Tammi.

Törrönen, Maritta (toim.) (2001) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki, Pelastakaa lapset.

Lapsiasiavaltuutetun sivut: <http://www.lapsiasia.fi/>

Lastensuojelulaki 417 /2007. Saatavilla www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361 /1983. Saatavilla www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Sosiaaliportti. Verkkopalvelu sosiaalialan ammattilaisille. <http://www.sosiaaliportti.fi/>

YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus. Saatavilla www-muodossa: http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf

Lasten ja nuorten osallisuudesta esimerkiksi:

http://www.valtikka.fi/opettajat/mika_osallisuus

<http://www.kuunnelkaameita.fi/mitaosallisuus>

<http://agl.cc.jyu.fi/lapsiasia/>

http://www.kansalaisfoorumi.fi/sivu.php?artikkeli_id=262

6. VINKKEJÄ KÄYTÄNNÖN TOIMINTAAN JA TULEVAAN ORIENTOITUMINEN

Aihe

Neljännellä kerralla käsitellään *toimintaa lapsen tai nuoren kanssa* käytännön kokemusten ja vinkkien kautta, *sovitaan toiminnan aloituksesta* käytännössä sekä *päätetään koulutus* (huom. jos tarkoitus on valmentaa osallistujia pienryhmätoimintaan, koulutus jatkuu viidennellä kerralla, ks. seuraava luku 7).

Tavoite

Tavoitteena on pohtia toimintaa lapsen tai nuoren ja tämän perheen kanssa käytännön tasolla, käydä läpi aikuisystävätoiminnan käynnistämiseen liittyviä asioita sekä sopia toiminnan aloituksesta ja muista jatkotoimenpiteistä osallistujien kanssa. Tärkeää on myös pohtia vuorovaikutusta lapsen tai nuoren ja hänen vanhempiansa kanssa sekä vuorovaikutustilanteisiin liittyviä mahdollisia haasteita ja ristiriitoja.

6.1 Kokemustietoa ja toimintavinkkejä

Neljännelle kerralle kannattaa kutsua, jos suinkin mahdollista, toiminnassa olevia vapaaehtoisia ja /tai perheitä kertomaan omista aikuisystävätoimintaan liittyvistä kokemuksistaan. Koulutuksen osallistujia voi pyytää etukäteen pohtimaan kysymyksiä, joita he haluavat esittää toiminnassa mukana olleille tai teemoja, joista he toivovat käytävän yhteistä keskustelua. Jos aikuisystävätoiminta on paikkakunnalla vasta alkamassa eikä ”kokemuskouluttajia” ole mahdollista saada, mukaan voi pyytää vapaaehtoisia tai perheitä, jotka ovat osallistuneet johonkin samantyyppiseen vapaaehtoistoimintaan.

Vapaaehtoisten kanssa on hyvä pohtia toimintaan käytännön tasolla liittyviä haasteita ja mahdollisia ongelmakohtia. Niin vapaaehtoistoiminnassa kuin missä tahansa ihmisten välisessä toiminnassa voi tapahtua loukkaantumista ja erimielisyyksiä. Syyt voivat olla moninaisia: kyse voi olla väärinkäsityksestä, osumisesta herkkään kohtaan tai tahallisesta ilkeydestä. Se, mistä asioista kukin loukkaantuu, on yksilöllistä ja tilannekohtaista. Loukkaantumiseen johtaneet tilanteet tulisi selvittää mahdollisimman pian, ettei aika vääristä muistikuvia tilanteesta. Olennaista on tietenkin anteeksipyyntö ja sopiminen siitä, miten jatkossa estetään vastaavien tilanteiden syntymistä. (Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005, 36-37.)

On turha uskotella vapaaehtoisille, että aikuisystävätoiminnassa voidaan kokonaan välttyä ristiriidoilta tai ongelmilta. Jo koulutusvaiheessa on hyvä tuoda esille, että (työn)ohjauksen ja vapaaehtoisten vertaistapaamisten avulla on mahdollista löytää uusia tapoja tukea ja vahvistaa vapaaehtoisten identiteettiä. Toisaalta on tärkeää vapauttaa vapaaehtoiset siitä ajatuksesta, että heidän on itse löydettävä ratkaisu jokaiseen ongelmaan (Lahtinen 2003, 31).

Taustahankkeissa saatujen kokemusten perusteella ongelmia tai ristiriitoja voi nousta esiin esimerkiksi vapaaehtoisen tai lapsen ja hänen perheensä elämäntilanteessa tapahtuneiden muutosten yhteydessä tai lapsen, perheen tai vapaaehtoisen itsensä epärealististen odotusten vuoksi (esimerkkinä vaikkapa tapaamistahti: miten usein on todella realistista tavata). Ristiriitoja voivat aiheuttaa myös ongelmat yhteistyössä lapsen tai nuoren vanhempien ja vapaaehtoisen välillä tai kontaktin luominen lapseen tai nuoreen etenkin toiminnan alkuvaiheessa.

Osallistujien kanssa voidaan ennakoida ja käydä läpi mahdollisia ongelmatai ristiriitatilanteita vaikkapa seuraavien *tapausesimerkkien* avulla. Tehtävän tavoitteena on realististen esimerkkien avulla luoda kuvaa siitä, millaisia ristiriitatilanteita toiminnassa voi tulla vastaan ja miten niissä voisi toimia. Harjoituksessa ryhmä jaetaan pienryhmiin. Jokainen pienryhmä saa pohdittavakseen yhden esimerkkitapauksen, jossa kuvataan aikuisystävätoiminnassa esiin nousevaa mahdollista ristiriitaa tai ongelmaa. Pienryhmittäin pohditaan, kuinka tilanteessa voisi toimia ja millaisia haasteita tilanteeseen liittyy. Harjoitukseen on hyvä varata runsaasti aikaa.

A) Olet 6-vuotiaan Kirsin aikuisystävä. Olette toimineet yhdessä noin puolen vuoden ajan. Mielestäsi Kirsi käyttäytyy huonosti sinua kohtaan; ei tottele, juoksee autotielle, potkii sinua, sylkee päällesi jne. Miten toimit?

B) Olet 5-vuotiaan Timon aikuisystävä. Myös Timon 8-vuotiaalla isosiskolla, Annilla, on aikuisystävä. Olette olleet porukalla – Timo ja Anni ja te kaksi aikuisystävää – uimahallissa. Palatessanne lasten kotiin siellä ei ole ketään kotona eikä lapsilla ole avainta. Miten toimit?

C) Olet 10-vuotiaan Kaisan aikuisystävä. Kaisan äiti valittaa sinulle, ettet tapaa lasta riittävän usein ja ehdottaa, että voisit viedä Kaisaa useammin ulos syömään, elokuviin ja uimahalliin. Omasta mielestäsi tapaamisenne ovat sujuneet kivasti ja Kaisakin on vaikuttanut ihan tyytyväiseltä. Miten toimit?

D) Olet 12-vuotiaan Pekan aikuisystävä. Pekka on hiljainen tapaamisten aikana eikä juuri tuo omia toiveitaan esille yhteisten tekemisten suhteen. Et ole ihan varma, pitääkö Pekka tapaamisistanne vai ei. Miten toimit?

E) Olet 14-vuotiaan Tuulian aikuisystävä. Tuulia ei tullut edelliseen yhteiseen tapaamiseenne kirjastolla, vaikka odottelit paikalla. Kun otat yhteyttä Tuulian äitiin, äiti kertoo Tuulian sanoneen olleensa sinun kanssasi tapaamisessa. Miten toimit?

Yhteisen työskentelyvaiheen jälkeen pienryhmät kertovat omasta esimerkistään ja pohdinnoistaan. Koko ryhmän kanssa puntaroidaan vielä, millä tavoin tilanteessa voisi toimia ja voisiko tilanteiden syntymistä ehkäistä jo etukäteen. Harjoitusta voidaan jatkaa tai sitä voidaan muunnella *draaman* keinoin. Tapauskuvausten pohjalta voidaan esimerkiksi pienryhmissä improvisoida ”kohtauksia”, joissa pyritään ratkaisemaan ongelmatilanne jollain lailla. Kohtauksista voidaan tehdä niin monta erilaista versioita, kunnes ryhmän jäsenet ovat tyytyväisiä tilanteessa syntyneeseen loppuratkaisuun. On muistettava, että myös draamatyöskentelyssä erityisen tärkeää on toiminnan jälkeinen yhteinen jakaminen ja prosessointi. (ks. draamasta esim. Vilen ym. 2002, 274-286, Owens & Barber 1998).

Vuorovaikutus on aikuisystävätoiminnan peruselementti. Vuorovaikutuksen voi määritellä ihmistenväliseksi, jatkuvaksi ja tilannesidonnaiseksi tulkintaprosessiksi, jonka aikana viestitään tärkeitä asioita muille, vaikutetaan heihin. luodaan yhteyttä toisiin ja saadaan palautetta omasta toiminnasta (Vilen ym. 2002, 19, Himberg & Jauhiainen 2000). Toimivan vuorovaikutuksen lähtökohtana on ymmärtää, että ihmiset ovat erilaisia, ajattelevat ja toimivat eri tavoin. Hyvä itsetuntemus helpottaa muiden kanssa toimimista. Omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistaminen auttaa vapaaehtoista löytämään oman tavan toimia ja mahdollistaa vuorovaikutustaitojen kehittämisen (Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005, 33).

Aikuisystävätoiminnassa vapaaehtoisia on hyvä kannustaa lapsen tai nuoren todelliseen kuuntelemiseen ja läsnäoloon sekä omien vuorovaikutustapojen ja -taitojen jatkuvaan tutkiskeluun. Lapsen tai nuoren ja tämän perheen taustan, arvojen ja mielipiteiden kunnioitus sekä lapsen hyväksyminen sellaisena kuin hän on, on erittäin tärkeää. Toimiva vuorovaikutus perustuu molemminpuoliselle kunnioitukselle ja toisen yksityisyyden rajojen tunnus-

tamiselle. On myös hyvä korostaa palautteen antamisen sekä palautteen vastaanottamisen merkitystä. Palautteella on suuri merkitys – sekä lapsen tai nuoren ja aikuisen – motivaation ylläpitämisessä. Positiivinen palaute kasvattaa motivaatiota, tekemisen iloa sekä vahvistaa itsetuntoa, kriittisen palautteen avulla taas on mahdollista saada esille asioita, jotka kaipaavat erityistä huomiota ja kehittämistä (vrt. Voima virtaa 2008, 33, Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005).

Vapaaehtoisten kanssa voidaan käsitellä *dialogisen vuorovaikutuksen* periaatteita. Dialogisessa vuorovaikutussuhteessa ”yhteistä maaperää” etsitään tasa-vertaisina osallistujina ja avoimin mielin, pyrkien minimoimaan omia ennakkoletuksia ja -luuloja. Toinen hyväksytään kumppaniksi tasa-arvoiseen viestintään ja lähtökohtana on, että vuorovaikutussuhteessa molemmat osoittavat kunnioitusta toiselle ja keskinäisille eroavaisuuksille. (Peavy 1999, 87-89.) Avoimessa dialogisessa kanssakäymisessä löytyy jotakin uutta. Avoin dialogi mahdollistaa rakentavan, luovan toiminnan jossa säilyy kummankin osapuolen välitön kokemusyhteys todellisuuteen. (Ojanen 2000, 66-67.)

6.2 Tulevaan orientoituminen ja koulutuksen päätös

Kouluttajan on hyvä alustavasti kartoittaa osallistujien mahdollisia jatkokoulutustarpeita ja -toiveita sekä näkemyksiä sopivan tuen ja ohjauksen järjestämisestä. Erittäin tärkeä elementti vapaaehtoisten tukemisessa on mahdollisuus *jatkuvaan tukeen ja ohjaukseen sekä jatko- ja täydennyskoulutukseen* (ks. esim. Lahtinen 2003). Päävastuu jatko- ja täydennyskoulutusten sekä virkistytymistilaisuuksien järjestämisestä on toiminnasta vastaavalla taholla.

Jatkokoulutuksia voidaan järjestää esimerkiksi kerran tai kaksi vuodessa, vapaaehtoisten tarpeiden ja toivomusten mukaan. Koulutusten järjestämisessä on järkevää ja taloudellista pohtia yhdessä tekemisen mahdollisuuksia erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa, esimerkiksi paikallisen vapaaehtoistoiminnan keskuksen, seurakunnan tai lastensuojelujärjestön kanssa.

Taustahankkeissa on järjestetty kuukauden tai kahden välein *vertaistapaamisia*, joissa on mahdollisuus saada ohjausta ja tukea sekä vertaisilta että toiminnasta vastaavalta työntekijältä. Työntekijä on järjestänyt puitteet tapaamisille ja toiminut niissä ohjaajana. Joillakin kerroilla on käytetty tukena ulkopuolista (työn)ohjaajaa, esimerkiksi asiantuntijaa lastensuojelujärjestöstä.

Vapaaehtoisten vertaisryhmällä on ainakin alkuvaiheessa hyvä olla oma ohjaaja, joka huolehtii sekä käytännöllisistä edellytyksistä että kantaa vastuun tapaamisten ohjaamisesta ja turvallisen ilmapiirin luomisesta. Ohjaajan tärkein tehtävä on auttaa ryhmää tunnistamaan ja käsittelemään toiminnassa esiin nousseita prosesseja ja ristiriitoja. On myös mahdollista, että ryhmä myöhemmässä vaiheessa toimii itseohjautuvasti eli kollektiivisesti itseään ohjaten, ilman yksittäistä henkilöitynyttä ohjaajaa tai siten, että yksi tai use-

ampia vertaisryhmän jäsen nimetään ohjauksen päävastuulliseksi. Päävastuu on kuitenkin aina toiminnasta vastaavalla taholla ja työntekijöillä eikä vapaaehtoisten ryhmää voi jättää oman onnensa nojaan.

Vertaisryhmätoiminta alkaa *ryhmäsopimuksen* laatimisella. Sopimus määrittää ryhmän toiminnan tarkoitusta ja tavoitteita, suhdejärjestelmiä ja rajoja sekä jäsenten asemaa, velvollisuuksia ja oikeuksia (esim. vaitiolovelvollisuus ryhmässä jaetuista asioista). Ohjaajan tehtävänä on pitää huolta ryhmäsopimuksen tekemisestä, noudattamisesta ja tarkistamisesta. (Jauhiainen & Eskola 1994, 140–141).

Tärkeä elementti vapaaehtoisten tukemisessa ovat *virkeistytymispäivät tai tilaisuudet*, kuten saunaillat, elokuva- tai teatteri-illat, retket, illanistujaiset tai mikä tahansa toiminta, jonka vapaaehtoiset kokevat mielekkäänä. Näin voidaan vahvistaa vapaaehtoisten luottamusta siihen, että he ovat osallisina tärkeässä ja arvokkaassa asiassa; heidän panostaan pidetään merkityksellisenä ja he saavat myös siitä kuuluvaa tunnustusta osakseen.

Ennen koulutuksen päättymistä vapaaehtoisten kanssa on myös kerrattava ja sovittava seuraavista käytännön asioista:

- Miten ja milloin toiminta lapsen tai nuoren kanssa alkaa (aikataulut, ensimmäinen tapaaminen lapsen ja perheen kanssa, yhteensovitustaapaamisen runko ym.)
- Vapaaehtoisten sitouminen toimintaan (kannattaa laatia lomake, joka allekirjoitetaan päätöskerralla) (ks. malli liitteessä 3)

- Vähintään vuoden mittaista sitoutumista toimintaan edellytetään (sitoutumisen merkityksellisyyttä lapsen ja nuoren kannalta on hyvä tuoda esiin jokaisella koulutuskerralla)
- Vakuutusasiat (vapaaehtoisen vakuutus, lapsen /nuoren vakuutus)
- Toiminta äkillisissä kriisitilanteissa (selkeät toiminta-ohjeet)
- Toiminta elämän muutostilanteissa, esim. muutto toiselle paikkakunnalle, kriisi omassa elämässä ym. (selkeät toiminta-ohjeet)

Osallistujien orientoitumista ja motivaatiota aikuisystävätoimintaan voidaan koulutuksen päätösvaiheessa vahvistaa *Tulevaisuuteni aikuisystävänä -harjoituksen* kautta (vrt. Kokko 2006). Harjoituksessa voidaan käyttää kirjoittamisen sijaan – tai sitä täydentäen – myös piirtämistä, maalaamista tai kuvakortteja.

”Tulevaisuuteni aikuisystävänä”

Jokaista osallistujaa pyydetään kirjoittamaan lyhyt tarina tai kuvaus seuraavan johdannon perusteella:

Kuvitellaan, että on kulunut vuosi tästä päivästä ja asiiasi aikuisystävänä ovat aika hyvin. Miten ne ovat Sinun kannaltasi?

Mitä olet itse tehnyt myönteisen kehityksen aikaansaamiseksi ja mistä olet saanut tukea? Millaista tukea olet saanut?

Työskentelyvaiheen jälkeen kootaan ryhmässä keskustellen kuvauksia siitä, millaiselta tulevaisuuden ajatellaan näyttävän, mitä sen saavuttamiseksi on tehty ja yhteistyössä kenen kanssa. Kuvausten perusteella voidaan yhdessä laatia ”toivottua tulevaisuutta” tukevan toimintasuunnitelman pääpiirteet ja listata osallistujien ja vastaavan työntekijän vastuuta ja velvollisuuksia suunnitelman toteutumiseksi.

Aikuisystävätoiminnan aloittamisen helpottamiseksi kouluttaja voi myös koota vinkki- ja kirjallisuuslistaa erilaisista harjoituksista, tehtävistä ym., jotka soveltuvat tutustumiseen ja käytännön toimintaan lapsen tai nuoren kanssa. Vinkkilistaa voidaan kerätä myös yhdessä ryhmän kanssa esimerkiksi niin, että osallistujia pyydetään pienryhmissä pohtimaan erilaisia toimintavaihtoehtoja, tapahtumia, kohteita tms., jotka voisivat sopia toimintaan lapsen tai nuoren kanssa. Pienryhmien laatimat vinkkilistat jaetaan koko ryhmän kesken ja samalla voidaan sopia esimerkiksi yhteisen sähköpostilistan perustamisesta ”menovinkkien” vaihtamiseksi jatkossa. On kuitenkin hyvä korostaa sitä, että aikuisystävän ei tarvitse eikä pidä olla ”ohjelmatoimisto”, vaan tärkeintä on yhdessä vietetty aika ja toiminnan suunnittelu yhdessä lapsen tai nuoren kanssa.

Koulutuksen päättyessä - joko neljänteen tai viidenteen kertaan (ks. seuraava luku) - on hyvä kerätä osallistujilta palautetta, jotta tiedettäisiin, mitä osaluokkia koulutuksessa tulee vielä kehittää. Sen lisäksi, että osallistujilla on mahdollisuus antaa kouluttajalle palautetta, on tärkeää, että myös kouluttaja antaa palautetta ryhmälle heidän toiminnastaan ja oppimisprosessistaan. Koulutuksen päättyessä osallistujille voi jakaa todistuksen, johon liitetään henkilökohtainen palaute jokaiselle koulutukselle osallistuneelle.

Lukuvinkkejä neljännelle koulutuskerralle

Aalto, Mikko (2000) Ryppäästä ryhmäksi: turvallisen ryhmän rakentaminen. Hausjärvi, My Generation.

Himberg, Lea & Jaubiainen, Riitta (2000) Suhteita – Minä, me ja muut. Helsinki, WSOY.

Hyppönen, Merja & Linnossuo, Outi (toim.) (2002) Zip, zap ja boing. Leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä. Helsinki, Lasten Keskus Oy.

- Kemppinen, Pertti & Rouvinen-Kemppinen, Katariina* (1998) Vuorovaikutuksen aarrearkku. Vinkkejä kasvattajille. Helsinki, Kannustusvalmennus P. & K. Oy.
- Kokko, Riitta-Liisa* (2006) Tulevaisuuden muistelu. Ennakointidialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki, Stakes.
- Lajunen, Kaija ym.* (2005) Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki, Stakes.
- Linnossuo, Outi* (toim.) (1997) Hyvä, paha ja hauska. Tehtäviä ja ryhmätyöharjoituksia lasten ja nuorten kasvutyöskentelyyn. Helsinki, Lasten Keskus Oy.
- Ojanen, Sinikka* (2000) Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Helsinki, Palmenia-kustannus.
- Owens, Allan & Barber Keith* (1998) Draama toimii. Helsinki, JB-kustannus, 1998.
- Peavy, Vance R.* (1999) Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Helsinki, Psykologien Kustannus Oy.
- Vilen, Marika ym.* (2002) Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveystalalla. Helsinki, WSOY.
- Voima virtaa* (2008). Menetelmämateriaali osallisuudesta tukioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön. Helsinki, Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

7. LASTEN JA AIKUISTEN PIENRYHMÄTOIMINTA

Aihe

Viidennen kerran aiheena on (pien)ryhmätoiminta, jota käsitellään tarkastelemalla *ryhmätoiminnan lähtökohdista, ryhmän kehitysvaiheita ja ryhmädynamiikkaa sekä yleisellä tasolla että erityisesti lasten ja aikuisten pienryhmätoiminnan kannalta.*

Tavoite

Tavoitteena on perehtyä ryhmän toimintaa määrittäviin tekijöihin ja ryhmätyötä käsitteleviin yleisiin ajattelumalleihin sekä antaa osallistujille valmiuksia toimia (pien)ryhmän ohjaajana aikuisystävän roolissa.

7.1 Ryhmätoiminnan lähtökohdat ja periaatteet

Aikuisystävillä voi olla lähtökohtaisesti hyvin erilaiset valmiudet pienryhmätoimintaan: osa saattaa olla ryhmätoiminnan konkareita, osalla kokemuksia voi olla vähän. Aiempien kokemusten pohtiminen yhdessä on tärkeää, jotta niitä voidaan hyödyntää koko ryhmän yhteisissä pohdinnoissa. Vapaaehtoisten on myös hyvä tulla tietoisiksi aiempien kokemusten mahdollisesta merkityksestä suhteessa omaan ajattelutapoihin ja ennakkokäsityksiin.

Pienryhmätoimintaan orientoiduttaessa on hyvä perehtyä ryhmän vaiheita jäsentäviin yleisiin malleihin sekä ryhmänohjauksen perusteisiin. Ryhmäprosessia voi jäsentää seuraavien vaiheiden kautta (Äitiverkko-ohjaajan kansio 2005, ks. myös Vilen ym. 2002, 211):

1. *Aloitusvaiheessa* ryhmän jäsenet suhtautuvat toisiinsa uteliaan varautuneesti ja kommunikaatio on pinnallista. Ryhmän jäsenten roolit ovat vielä selkiytymättömät ja ryhmän tavoitteet epäselvät.
2. *Kuberruskuukausivaiheessa* ryhmäläiset solmivat uusia tuttavuuksia ja ovat innostuneita ja vastaanottavaisia. Konflikteja vältellään eikä kritiikkiä esitetä; ryhmää tarkkaillaan ja sitoutumisen määrää säädellään.
3. *Me-bengen* vaiheessa ryhmän jäsenten roolit alkavat olla selvillä ja osallistujat huomaavat saavansa vastakaikua ryhmästä omille ajatuksilleen ja tunteilleen. Tunnereaktiot ovat myönteisiä ja kommunikaatio aiempaa syvällisempää. Ryhmän sisälle alkaa muodostua epävirallisia ryhmiä.
4. *Konfliktivaiheessa* ryhmässä esiintyy ristiriitoja, joiden avointa käsittelyä ja ratkaisua saatetaan ensin paeta. Ryhmän jäsenten keskuudessa voi esiintyä liittoutumista. Tässä ryhmän kriittisessä vaiheessa osallistujat saattavat ärsyyntyä ja kyllästyä toisiinsa, esimerkiksi ryhmän äänekkäimpään tai siihen, joka ei sano mitään. vetäjän on hyvä olla aktiivisempi tässä vaiheessa, jotta ryhmä pääsee eteenpäin.
5. *Tasaantumisvaiheessa* toivutaan edellisen vaiheen kuohunnasta. Jäsenten mielialaa leimaa väsymys ja ryhmä ei tunnu antavan mitään uutta. Tämä vaihe saattaa kestää jopa yhtä kauan kuin neljä edellistä vaihetta yhteensä.
6. *Tehokkaan työskentelyn vaiheessa* ryhmän tavoitteet ja roolit ovat selkiintyneet. Ryhmän kommunikaatio on toimivaa ja kritiikkiä uskalletaan esittää ja ottaa vastaan. Päätökset tehdään yhdessä ja ryhmän sekä yksilöiden tavoitteet on sovitettu yhteen. Kaikki ryhmät eivät välttämättä pääse tähän vaiheeseen.
7. *Eroavaiheessa* päällimmäisiä tunteita ovat suru, haikeus ja helpotus. Ryhmän jäsenet suunnittelevat tapaamisia, ettei ryhmän päättyminen tuntuisi niin lopulliselta.

On tärkeä ymmärtää, että ryhmä on jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Useimmiten ryhmä kehittyy koko elinikänsä ja se edellyttää jäseniltä jatkuvaa vuorovaikutusta ja siihen sitoutumista. Ryhmädynamiikka kertoo jäsenten välisistä keskinäisistä suhteista, rooleista sekä siitä tilasta, jossa ryhmä kulloinkin on. Ryhmä toimii tavalla, jota ei usein voi suoraan päätellä se yksittäisten jäsenten käytöksestä. Ryhmäytyminen – prosessi, jonka avulla ryhmän turvallisuus vaiheittain kasvaa – on pitkäkestoinen tapahtumaketju, jonka alkua ja loppua on hankala osoittaa tarkasti. Ryhmän turvallisuutta voidaan lisätä muun muassa ohjaajan roolia ja toimintaa korostamalla, yhteisiä sopimuksia laatimalla, myönteisiä asenteita ja palautetta tietoisesti korostamalla ja paneutumalla erityisesti toiminnan purkuun ja prosessointiin. (Aalto 2000, 69, 74-77, myös Niemistö 2000, Vilen ym. 2002.)

Mitä turvallisempi ryhmä on, sitä useammalla ja syvemmillä tasolla jäsenet voivat ilmaista itseään. Mikäli yhteenkuuluvuuden tunne (ryhmäkoheesio) on vahva, sitoutuminen ja aktiivisuus toimintaa kohtaan sekä avoimuus ja kunnioitus toisia kohtaan usein lisääntyvät. Kun ryhmän jäsenet tiedostavat tekevänsä töitä yhteisen päämäärän hyväksi, koheesio paranee. Korkealla koheesiolla ei kuitenkaan aina välttämättä saavuteta haluttuja päämääriä. Huonon koheesio seurauksia ovat muun muassa ryhmän tavoitteiden toteutumattomuus, poissaolot ryhmästä, vähäinen keskinäinen kommunikointi, syrjään vetäytyvät jäsenet tai haluttomuus yhteistyöhön. Ryhmän koheesiota voidaan erityisesti toiminnan alkuvaiheessa lisätä esimerkiksi yhteenvetoja esittämällä ja toiminnan periaatteita kertaamalla, pyytämällä ryhmän jäseniltä palautetta, jäsenten keskinäisillä haastatteluharjoituksilla, varmistamalla jokaisen osallistuminen tai yhteistyötehtäviä antamalla. (Vilen ym. 2002, 211-212.)

Ryhmän toiminnan kannalta erittäin tärkeitä on yhteisen ryhmäsopimuksen ja -sääntöjen laatiminen ja myöhemmässä vaiheessa niiden noudattaminen ja ajoittainen tarkistaminen. Sopimuksessa tai säännöissä määritetään toiminnan tarkoitusta ja tavoitteita, jäsenten suhdejärjestelmiä ja rajoja sekä velvollisuuksia ja oikeuksia (Jauhiainen & Eskola 1994).

7.2 Lapset ja aikuiset pienryhmässä

Käytännön pienryhmätoimintaan valmentauduttaessa on hyvä pohtia vapaaehtoisten kanssa, millainen rooli aikuisystävällä pienryhmätoiminnassa on ja millaisen ohjaajan roolin aikuisystävä joutuu tai saa ryhmässä ottaa? Aikuisystävätoiminnassa olennaista on se, että ryhmän jäsenet määrittävät itse toimintansa sisällön ja samalla myös toiminnan tavoitteet; ryhmän toiminnasta tehdään ”oman näköistä”. Tämä edellyttää vapaaehtoisilta vapautumista täydellisyyden ja kaikkivoipaisuuden harhasta, keskeneräisyyden ja epävarmuuden sietokykyä sekä aitoa ”antautumista” ryhmälle (vrt. Ojanen 2000,13).

Vapaaehtoisilla on luonnollisesti pienryhmätoiminnassa aikuisen vastuut ja velvoitteet: aikuiset kantavat lopullisen vastuun toiminnan toteuttamisesta ja toimivat ryhmäprosessin tukijoina ja rohkaisijoina. Aikuisia voi tarvita tilan raivaajiksi, puolestapuhujiksi ja tulkeiksi sekä luomaan toiminnalle suuntaviivoja, tasoittamaan tietä ja koordinoimaan toimintaa. Aikuiset auttavat myös käsittelemään pieleen menneitä asioita ja kannustavat jatkamaan vastoinikäymisistä tai niiden pelosta huolimatta. Aikuisten on pienryhmissä toimittava niin, että lapset ja nuoret saavat olla tekemisen pääosassa. Aikuisten tehtävä on myös havainnoida ryhmän sisäistä vuorovaikutusta ja tukea niitä, joilla on hankaluuksia päästä mukaan sisään ryhmän toimintaan. (Voima virtaa 2008, 18).

Pienryhmätoiminnassa aikuisten on kuitenkin luovuttava osasta ”perinteistä” määräysvaltaansa: tarkoituksena on antaa kaikille ryhmän jäsenille valtaa ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Määräysvallasta luopuminen ei tarkoita sitä, että ryhmän jäsenten voisivat tehdä mitä vain. Aikuisilla on edelleen viime kädessä vastuu toiminnasta ja sen sujumisesta alussa sovittujen ryhmäsääntöjen mukaan. Jos lapsille tai nuorille antaa tilaa itse suunnitella ja tehdä, toimintaan voi mennä enemmän aikaa, suunnitelmat voivat muuttua ja eteen voi tulla yllättäviäkin käännteitä. Mutta jos prosessiin liittyvän epävarmuuden ja keskeneräisyyden jaksaa sietää, lopputulos ehkä innostaa ja motivoi lapsia ja nuoria paljon enemmän kuin se, mihin aikuisvetoisesti olisi koskaan päästy. (vrt. Voima virtaa 2008, 18-20.)

Pienryhmätoimintaan valmentavan kerran yhteydessä on syytä kerrata lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviä näkökohtia (ks. luku 5.3). Omia ryhmätoiminnan kannalta tärkeitä taitoja, vahvuuksia ja kehittämiskohtia voidaan käydä läpi vaikkapa Pesäpuu ry:n Vahvuuskorttien tai MLL:n Kainuun piirin Äitiverkko -materiaalissa julkaistun Ihmissuhdetaitotestin avulla (ks. Äitiverkko-ohjaajan kansio 2005, ks. myös luku 3.2). Pienryhmätoimintaan orientoituminen kannattaa aloittaa pohtimalla muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- Millaisia kokemuksia sinulla on erilaisista ryhmistä?
- Millainen ryhmän vetäjä tai ohjaaja on sinun mielestäsi hyvä ohjaaja?
- Millaisessa ryhmässä on kaikkien osallistujien mukava olla?
- Miten ryhmän kehitysvaiheet saattavat näkyä toiminnassa käytännön tasolla?

Vapaaehtoisten kanssa on hyvä käsitellä jokaisen ryhmän usein kohtaamia ongelmia ja kysymyksiä (Pennington 2005, 11) ja pohtia, miltä kysymykset näyttäytyvät lasten ja aikuisten pienryhmätoiminnan kannalta:

1. *Ilmapöytä ja ihmissuhteet*: Pitäisikö ryhmän olla virallinen tai epävirallinen? Kuinka ystävyys- tai tehtäväpitoisia suhteiden tulee olla? Miten luottamuksellisuus ja salassapito ryhmässä toimivat?
2. *Jäsenten osallistuminen*: Pitäisikö kaikkien ryhmän jäsenten osallistua yhtä paljon vai joidenkin enemmän kuin muiden?
3. *Tavoitteiden ymmärtäminen ja hyväksyminen*: Miten ryhmän yhteiset tavoitteet määritellään? Pitääkö kaikkien ryhmän jäsenten selvästi ymmärtää ja hyväksyä ryhmän tavoitteet? Tuleeko kaikkien ryhmän jäsenten sitoutua ryhmän tavoitteisiin?
4. *Tiedon jakaminen ja vastaanottaminen*: Kuinka tietoa pitäisi jakaa? Täytyykö kaikkien tietää kaikesta?
5. *Erimielisyydet ja konfliktit*: Kuinka konfliktit ja erimielisyydet pitäisi käsitellä? Pitääkö kaikki konfliktit ratkaista?
6. *Päätöksenteko*: Kuinka päätökset pitäisi tehdä – onko ratkaisevaa yksimielisyys, enemmistön kanta vai jokin muu tapa?
7. *Tunteiden ilmaiseminen*: Pitäisikö jäsenten voida ilmaista tunteitaan avoimesti ja suoraan?
8. *Työnjako*: Kuinka ryhmän tehtävät jaetaan? Voisiko ryhmän toiminnassa hyödyntää yhteistyötä paikallisten ammattilaisten tai kansalaisverkostojen kanssa?

Vapaaehtoisia on hyvä muistuttaa siitä, että ryhmän prosessi on jatkuvaa tapahtumista ja se aiheuttaa muutoksia ryhmän kokonaistoiminnassa. Prosessi voi myös pysähtyä, jolloin tilanteeseen vaikuttavia seikkoja tarkasteltava; on huomioitava myös fyysisen (esim. kokoontumistilan sopivuus

/sopimattomuus) ja sosiaalisen ympäristön vaikutukset. Pienryhmätoiminnassa, kuten muussakin ihmisten välissä toiminnassa, voi tulla eteen haastavia tilanteita. Mahdollisia haastavia tilanteita voidaan etukäteen pohtia vaikkapa seuraavan tehtävän avulla. Tehtävässä käytetään kuvakortteja (esim. Pesäpuun kortit, OH-kortit ym.); korttien avulla voi olla helpompi löytää ilmaisia asioille, joita on vaikea sanallistaa.

”Haasteellisia tilanteita ryhmässä”

Pohtikaa pienryhmässä kuvakorttien avulla, millaisia haasteellisia tilanteita pienryhmässä saattaisi tulla eteen? Valitkaa yksi tai useampia kortteja kuvaamaan tiettyä tilannetta. Pohtikaa myös yhdessä ratkaisu- /toimintamalleja kyseisiin tilanteisiin.

Entä miten kuvakortteja voisi mielestänne ylipäänsä käyttää lasten kanssa ryhmässä toimittaessa?

Osallistujien kanssa voidaan ennakoida ja käydä läpi mahdollisia ongelmatai ristiriitatilanteita myös *tapausesimerkkien* avulla. Tavoitteena on realististen esimerkkien avulla luoda kuvaa siitä, millaisia ristiriitatilanteita toiminnassa voi tulla vastaan ja miten niissä voisi toimia (ks. myös luku 6.1). Harjoituksessa ryhmä jaetaan pienryhmiin. Jokainen ryhmä saa pohdittavakseen yhden esimerkkitapauksen, jossa kuvataan pienryhmätoiminnassa esiin nousevaa mahdollista ristiriitaa tai ongelmaa. Ryhmä pohtii yhdessä, kuinka tilanteessa voisi toimia ja millaisia haasteita tilanteeseen liittyy.

Haaste 1: Ryhmäänne kuuluu kuusi lasta ja kaksi aikuista. Ryhmänne on kokoontunut jo jonkin aikaa. Olet kiinnittänyt huomioita siihen, että yksi lapsista jättäytyy pois aina silloin, kun ohjelma on liikunnallista tai sisältö ei muutoin miellytä. Olette suunnitelleet ohjelman yhdessä koko ryhmän kesken. Mitä teet / teette?

Haaste 2: Ryhmäänne kuuluu neljä lasta ja kaksi aikuista ja olette kokoontuneet muutaman kuukauden ajan. Sinusta vaikuttaa siltä, että yksi

lapsi jää usein yhteisen toiminnan ulkopuolelle; hän leikkii usein itseksensä eikä aktiivisesti lähde mukaan yhteisiin juttuihin. Muut lapset eivät näytä hakevan häneen kontaktia. Mitä teet / teette?

Haaste 3: Ryhmäänne kuuluu kahdeksan lasta ja kolme aikuista. Yksi ryhmän lapsista ei ole käynyt kahdella viimeisimmällä kerralla kokouksissa eikä syytä tälle ole ilmoitettu. Mitä teet / teette?

Yhteisen työskentelyvaiheen jälkeen pienryhmät jakavat pohdintansa keskenään. On lisäksi vielä hyvä keskustella koko ryhmän kesken, millä tavoin tilanteessa voisi toimia ja voisiko vastaavien tilanteiden syntymistä ehkäistä jo etukäteen.

Lukuvinkkejä viidennelle koulutuskerralle

Aalto, Mikko (2000) Ryppäästä ryhmäksi: turvallisen ryhmän rakentaminen. Hausjärvi, My Generation.

Absetz, Ben (1994) Tehdään porukalla – yhteistyön käsikirja. Helsinki, Opintotoiminnan Keskusliitto OK ry.

Heikkilä, Tarja (2009) Ryhmät organisaatiossa -teoria. Saatavissa www-muodossa: <http://myy.helia.fi/~heita/jryhf.htm>. Luettu 6.4.2009

Hyppönen, Merja & Linnossuo, Outi (toim.) (2002) Zip, zap ja boing. Leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä. Lasten Keskus Oy, Helsinki.

Jauhiainen, Riitta & Eskola, Marjatta (1994) Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovelletuna. Helsinki, WSOY.

Karlsson, Liisa & Riihelä, Monika (1991) Ajattelu alkaa ihmetyksestä. Ryhmätyöstä yhteistoiminnalliseen oppimiseen. Stakes, Helsinki. Saatavissa www-muodossa: http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Ajattelu_alkaa.pdf

Kopakkala, Aku (2005) Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki, Edita.

Lairio, Marjatta & Puukari, Sauli (toim.) (2001) Muutoksista mahdollisuuksiin: ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylän, Jyväskylän yliopisto.

"Leikitkö mun kaa?" Opas ryhmänvetäjälle. Kuopion kaupungin nuorisopalvelut. Saatavilla www-muodossa:
<http://ncs.kuopio.fi/nuoret/tiedotteet/leikitkomunkaaversio1.1.rtf>.

Linnossuo, Outi (toim.) (1997) Hyvä, paha ja hauska. Tehtäviä ja ryhmätyöharjoituksia lasten ja nuorten kasvutyöskentelyyn. Lasten Keskus Oy, Helsinki.

Niemistö, Raimo (2000) Ryhmän luovuus ja kehityshehdot. Helsinki, Palmenia-kustannus.

Ojanen, Sinikka (2000) Ohjauksesta oivallukseen. Helsinki, Palmenia-kustannus.

Ruponen, Ritva ym. (2000) Ryhmäohjaus muutoksen mahdollisuuden maisemana. Teoksessa Ohjaus ammattina ja tieteenalana I. Jyväskylä, PS-Kustannus.

Vilen, Marika ym. (2002) Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. WSOY, Helsinki.

Vuorinen, Ilpo (1995) Tuhat tapaa opettaa. Menetelmäopas opettajille, kouluttajille ja ryhmän ohjaajille. Suomen Morenoinstituutin julkaisusarja nro 1. Naantali, Resurssi.

Williams, Anthony (2002) Ryhmän salaisuudet. Sosiometria muutoksen voimavarana. Tampere, Resurssi.

Äitiverkko-ohjaajan kansio. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kainuun piiri ry (2005).

Elä! – Työkalupakki vertaisryhmien ohjaajille
<http://www.ela.fi/akatemia/tyokalupakki.php>

LOPPUSANAT

Suomessa on viime vuosina käynnistetty monien eri tahojen organisoimana *varamummo- ja vaaritoimintaa, kouluvaaritoimintaa* sekä paljon muita toimintoja tai hankkeita, joilla on pyritty edistämään sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Ajatus siitä, että *sukupolvityön* keinoin voidaan luoda areenoita, joilta eri-ikäiset ihmiset löytävät itselleen väliaikaisen tai pysyvän sosiaalisen yhteisön, on vahvistunut.

Parhaimmillaan sukupolvityö edistää yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistumista, stereotyyppien ja ”sukupolvikuilujen” murtamista, traditioiden ja kulttuurisen vaihdon lisääntymistä sekä yhteisöllisen työn kehittämistä. (Moilanen 2006.) Toisaalta on myös hyvä tiedostaa, että eri sukupolvien yhteen saattaminen ei automaattisesti tuota positiivisia ja kaikkia osapuolia hyödyttäviä tuloksia (Granville 2002). Tämän vuoksi toiminnassa on ensiarvoisen tärkeä korostaa vapaaehtoisuutta ja vastavuoroisuutta, kaikkien mukana olevien ”aitoa” osallisuutta. Olennaista on myös, että pyritään irtaantumaan ajattelusta, jossa joku mukana olevista sukupolviryhmistä on enemmän antajan tai toimijan (subjektin) roolissa, ja toinen pikemminkin saajan tai vastaanottajan (objektin).

Sukupolvityön punaisena lankana voi olla vaikkapa sosiaalisen ja kulttuurisen työn yhteen sitominen; sukupolvityötä voisi kokeilla asuinalueilla ja yhteisöissä vaikkapa järjestämällä yhteisökonsertteja, taidetoreja ja -näyttelyitä tai kaikenikäisille suunnattuja elokuvafestivaaleja, istuttamalla ja hoitamalla ”sukupolvien puutarhaa”. Mielenkiintoista olisi saada eri sukupolvien kokemuksia ja ajatuksia esille vaikkapa tarinateatteriin, luovaan kirjoittamiseen tai multimediatyöskentelyyn keskittyvien ryhmien avulla.

Tämän oppaan myötä haluamme kannustaa vapaaehtoistyöntekijöitä kouluttavia, lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia ja vapaaehtoisia, opiskelijoita sekä kaikkia aiheesta inspiroituneita rohkeasti kokeilemaan sukupolvityön uusia muotoja ja toimintatapoja. Jäämme odottamaan uusien ideoiden kehittelyjä!

LIITTEET

Liite 1. Mallikysymyksiä vapaaehtoisen alkuhaastatteluun

1. Nimi ja syntymävuosi
2. Osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite:
3. Ammatti ja koulutustausta, nykyinen työpaikka/oppilaitos:
4. Nykyinen elämäntilanteesi (esim. siviilisääty, lasten lukumäärä ja iät)
5. Millaisia kiinnostuksen kohteita /harrastuksia sinulla itselläsi on?
6. Onko sinulla sairauksia tai allergioita, jotka voivat vaikuttaa toimintaan lapsen kanssa?
7. Millainen on uskonnon merkitys elämässäsi? Entä politiikka tai muut ideologiat?
8. Mikä on suhteesi tupakkaan, entä alkoholiin?
9. Onko sinua tuomittu rikoksesta? Mistä ja milloin?
10. Onko sinulla mahdollisuus käyttää autoa aikuisystävänä toimiessasi?
11. Kuinka usein pystyt tapaamaan lapsiystävääsi? Mikä aika (arki-ilta, arkipäivä, viikonloput) sinulle sopii parhaiten?
12. Oletko valmis sitoutumaan toimintaan vähintään vuodeksi?
13. Miksi olet kiinnostunut vapaaehtoistoiminnasta lasten ja nuorten parissa?
14. Millaista kokemusta sinulla on lasten ja nuorten kanssa toimimisesta /vapaaehtoistoiminnasta?
15. Mitä asioita sinun on vaikea hyväksyä tai mitkä asiat saattaisivat muodostua esteeksi hyvän ystävyysuhteen muodostumisessa?
16. Millaisen lapsen tai nuoren kanssa toimit mieluiten? (Esim. ikä, sukupuoli, kiinnostuksen kohteet/harrastukset)
17. Mitä tehdä asioita haluaisit tehdä yhdessä lapsen tai nuoren kanssa?
18. Kerro, millainen olisit lapsen tai nuoren vapaaehtoisena ystävänä ja ohjaajana?
19. Mitä ajattelet lapsen tai nuoren ja lasten vanhempien sinulta odottavan?
20. Miten luulet aikuisystävänä toimimisen vaikuttavan nykyiseen elämääsi?
21. Millaisia asioita toivoisit käsiteltävän aikuisystävien perehdytyksessä?

Liite 2. Malli vapaaehtoisen vaitiolositoumukseksi

SITOUTUMINEN AIKUISYSTÄVÄTOIMINTAAN

Minä _____

aikuisystävänä sitoudun toimimaan seuraavasti:

- Pidän kiinni sovituista asioista ja olen luottamuksen arvoinen.
- Kuuntelen lapsen mielipiteitä ja toimin lapsen parhaaksi.
- Kuuntelen perheen mielipiteitä ja ohjeita.
- Kunnioitan lasta ja perheen arvoja.
- Noudatan vaitiolovelvollisuutta (ks. määrittely kääntöpuolelta) lasta ja perhettä/lapsia ja perheitä koskevissa asioissa.
- Osallistun vähintään kerran vuodessa aikuisystävälle tarkoitettuihin vertaistapaamisiin ja jatkokoulutuksiin.
- Ilmoitan hyvissä ajoin sekä lapselle ja perheelle että työntekijälle, kun harkitsen toiminnan lopettamista.
- Osallistun toimintaan vähintään vuoden ajan.
- Täytän Palautetta toiminnasta -lomaketta säännöllisesti ja toimitan sen aikuisystävätoiminnan työntekijälle.
- Minulla on oikeus saada kulukorvauksia. Laskutan ne säännöllisesti siihen tarkoitettulla lomakkeella ja toimitan tarvittavat kuitit lomakkeen mukana.
- Minulla on oikeus saada ohjausta ennen toiminnan aloittamista ja sen aikana.
- Minulla on oikeus pitää taukoa toiminnasta ja velvollisuus sopia tauosta yhdessä perheen ja työntekijän kanssa.

Päivämäärä ja paikka _____

Aikuisystävän allekirjoitus _____

Nimen selvennys

Työntekijän allekirjoitus _____

Vaitioloovelvollisuus ja siitä johtuva tietojen suojaaminen

Vapaaehtoisena toimivien on noudatettava vaitioloovelvollisuutta. Se on voimassa myös vapaa-aikana ja vapaaehtoistoiminnan päätyttyä. Vaitioloovelvollisuuden noudattaminen kuuluu vastuulliseen vapaaehtoistyöhön. Vaitioloovelvollisuuden noudattamisella turvataan lasten, perheiden ja aikuisystävien yksityisyyden suoja. Yksikin julkisuuteen tullut tietovuoto voi aiheuttaa yleisen käsityksen toiminnan epäluotettavuudesta, joka vaikeuttaa luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä.

Vaitioloovelvollisuuden kohteena oleva tieto voi olla suullinen, nähty tai asiakirjasta ilmenevä. Asiakirjoja ovat paperiset ja sähköiset asiakirjat.

Vaitioloovelvollisuuden sisältö:

- Salassa pidettäviä tietoja ei saa luovuttaa sivullisille. Lapsia, perheitä ja muita aikuisystäviä koskevat tiedot eivät ole keskustelun aiheita, ellei keskustelu ole vapaaehtoistoiminnan ohjausta.
- Salassa pidettävien asioiden selville ottaminen omiin tarkoituksiin tai uteliaisuuden tyydyttämiseksi ei ole eettisesti oikein.
- Asiakirjat (esim. yhdessä sovittua -paperit, palaute- ja kulukorvauslomakkeet) on säilytettävä siten, etteivät ne ole asiattomien saatavissa. Asiakirjoja kuljetettaessa niiden joutuminen sivullisten saataville on estettävä. Tarpeettomat asiakirjat tehdään lukukelvottomiksi silpupamalla tai polttamalla ne.
- Tietokonepäänteen käyttäjän on pidettävä huolta siitä, että muut eivät voi asiattomasti käyttää sitä tai sivulliset nähdä ruudulla näkyviä tietoja.
- Vaitioloovelvollisuuden rikkomisesta voi seurata sakko- tai vankeusrangaistus.

Vaitioloovelvollisuudesta on lakeja ja säädöksiä mm.

Julkisuuslaki 24§, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 15§, henkilötietolaki, tietosuojalaki, rikoslaki.

Liite 3. Malli yhteisistä toimintatavoista sopimiseen

Aikuisystävätoiminta

Yhdessä sovittua

Tuikka Touhukas & Malla Meikäläinen, Katriina Touhukas

Tavattiin ensimmäistä kertaa yhdessä Tuikun ja Katriinan kotona 1.2.2009. Tapaamiseen osallistuivat Tuikka äiti Katriina, aikuisystävä Malla ja työntekijä Tiina Teikäläinen. Sovittiin ja juteltiin seuraavista asioista:

- ✘ Tuikka ja Malla tapaavat noin joka toinen viikko. Seuraavasta tapaamisesta sovitaan yleensä edellisen kerran yhteydessä.
- ✘ Ensimmäinen tapaaminen on 7.2. klo 15 Tuikun kotona. Sovittiin, että Tuikka ja Malla tekevät yhdessä välipalaa ja sitten voivat leikkiä yhdessä. Jatkossa Tuikka ja Malla voivat yhdessä Katriinan kanssa sopia, mitä tapaamisissa tehdään. Tuikka kertoi tykkävänsä ulkoilusta ja Malla lupasi miettiä kivan retkikohteen lähiseudulta.
- ✘ Keskusteltiin kodin säännöistä: äiti Katriina muistutti, että hyviä käytös- ja ruokatapoja tulee noudattaa myös Mallan seurassa. Mahdollisia uimahallikäyntejä varten sovittiin, että Tuikka osaa hoitaa itse peseytymisen ja pukemisen. Isoon altaaseen ei saa mennä yksin, vaan yhdessä Mallan kanssa.
- ✘ Aikuisystävä Malla sitoutuu toimintaan vähintään vuodeksi.
- ✘ Mikäli Mallan tai Tuikun aikatauluihin tulee muutoksia, osapuolet ilmoittavat niistä suoraan toisilleen.
- ✘ Jokainen osapuoli sitoutuu ilmoittamaan toisilleen ja työntekijä Tiinalle, mikäli harkitsee lopettavansa toiminnan. Tiinalle saa aina soittaa, jos tulee jotain kysymyksiä, kerrottavaa tai ongelmatilanteita.

Yhdessä sovitut asiat kirjasi

1.2.2009

Projektityöntekijä Tiina Teikäläinen

LÄHTEET

- Aalto, Mikko* (2000) Ryppäästä ryhmäksi: turvallisen ryhmän rakentaminen. Hausjärvi, My Generation.
- Ahonen Sirkka* (1998) Historiaton sukupolvi. Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990 -luvun nuorison keskuudessa. Helsinki, SHS.
- Aittola, Tapio* (1998) Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristöissä. Teoksessa Sallilla, P. & Vaherva, T. (toim.) Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja. Helsinki, Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 59–89.
- Alanen, Leena* (2001a) Polvesta polveen. Sukupolvi sosiologisenä käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen – Iän sosiologiaa, s. 97–116, Tampere, Vastapaino.
- Alanen, Leena* (2001b) Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.): Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, s. 161–186.
- Alanen, Leena & Bardy, Marjatta* (1990) Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12 /1990. Helsinki, Valtion painatuskeskus.
- Bardy, Marjatta* (2002) Mistä vanhemmuus tehdään? Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Helsinki, Tammi, 35–52.
- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi* (2005) Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki, Stakes.
- Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja* (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Helsinki, Stakes.
- Eskola, Antti & Kurki, Leena* (2001) Vapaaehtoistyö auttamisen ja oppimisena. Jyväskylä, Vastapaino.
- Granville, Gillian* (2002) A Review of Intergenerational Practice in the U.K. Beth Johnson Foundation, Centre for Intergenerational Practice. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.nfer.ac.uk/research-areas/pims-data/summaries/intergenerational-practice-literature-review.cfm>> Luettu 21.5.2004.
- Halkola, Ulla ym.* (toim.) (2009) Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki, Duodecim.
- Himberg, Lea & Jaubiainen, Riitta* (2000) Suhteita – Minä, me ja muut. Helsinki, WSOY.
- Hurtig, Johanna* (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi, Lapin yliopisto.
- Jaubiainen, Riitta & Eskola, Marjatta* (1994) Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna. Helsinki, WSOY.
- Kari, Anu & Rajalin, Minna* (2008) Välittävät sukupolvet –hankkeen loppuraportti. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen raportteja. Saatavilla www-muodossa: <http://www.koskeverkko.fi/Public/download.aspx?ID=13447&GUID={7ADEFDEB-CD1F-4FE2-857B-3CCABB628BA1}>.
- Kekkonen, Marjatta* (2004) Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa: lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Helsinki, Stakes.

- Keränen Saara* (2004) Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnassa. Pelastakaa lapset ry.
- Kiili, Johanna* (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kokko, Riitta-Liisa* (2006) Tulevaisuuden muistelu. Ennakointialogit asiakkaiden kokemina. Helsinki, Stakes.
- Kolbe, Laura & Järvinen, Katriina* (toim.) (2002) Onks ketään kotona? Helsinki, Tammi.
- Korhonen, Anu* (2005) Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Helsinki, Ehjä ry.
- Korhonen, Merja* (2002) Aina oli joku kotona. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Helsinki, Tammi, 53 - 74.
- Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja* (toim.) (2004) Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön. Helsinki, Stakes.
- Kurki, Leena* (2001) Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere, Vastapaino.
- Lahtinen, Pirkeo* (2003) Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Helsinki, Suomen Mielenveysseura.
- Lairio, Marjatta & Puukari, Sauli* (toim.) (2001) Muutoksista mahdollisuuksiin: ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylän, Jyväskylän yliopisto.
- Moilanen, Johanna* (2006) Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntönä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä, PS-kustannus, 149–168.
- Moilanen, Johanna* (2005) Lapset ja aikuiset kumppaneiksi – Sukupolvet verkoksi –projekti 2002–2004. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen raportteja. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.koskeverkko.fi/Public/download.aspx?ID=19736&GUID={6E9D4B16-5014-4A0E-97BD-769420D2880B}>.
- Moisio, Pasi* (toim.) (2005) Lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kehitys Suomessa 1990–2002. Helsinki, Stakes Raportteja 4 /2005. Saatavilla www-muodossa!
<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/Ra4-2005.pdf>.
- Moisio, Pasi* (2006) Kasvanut polarisaatio lapsiperheiden parissa. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki, Stakes.
- Lehtinen, Sini-Tuulia* (1997) Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki, Kansalaisareena ry.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta* (toim.) (2005) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere, Vastapaino.
- Ojanen, Sinikka* (2000) Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Helsinki, Palmenia-kustannus.
- Opettajan tehosalkku* (2003) Teknillisen korkeakoulun ylläpitämät www-sivut:
<http://www.dipoli.tkk.fi/ok/p/tehosalkku/>.
- Owens, Allan & Barber Keith* (1998) Draama toimii. Helsinki, JB-kustannus.
- Peavy, Vance R.* (1999) Sosiodynaaminen ohjaus. Konstruktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön. Helsinki, Psykologien Kustannus Oy.
- Peavy, Vance R.* (2001) Elämäni työkirja. Konstruktivististen ohjausperiaatteiden soveltaminen: tehtäviä ja harjoituksia. Helsinki, Psykologien Kustannus Oy.
- Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne* (toim.) (2004) Lastensuojelu tänään. Helsinki, Tammi.

- Ritala-Koskinen, Aino* (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki, Gaudeamus, 121–139.
- Salmi, Minna & Huttunen, Jouko & Yli-Pietilä, Päivi* (1996) Lapset ja lama. Helsinki, Stakes.
- Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki* (toim.) (2001) Lapsuudesta vanhuuteen – Iän sosiologia. Tampere, Vastapaino.
- Satka, Mirja & Moilanen, Johanna* (2004) Lasten mukaan ottamisen ja ulosjättämisen paikat – Suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Hänninen, S. & Helne, T. & Karjalainen, J. (toim.) Seis yhteiskunta – Tahdon sisään! Jyväskylä, SoPhi.
- Sava, Inkeri* (2007) Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista. Jyväskylä, PS-Kustannus.
- Sava, Inkeri & Virpi Vesänen-Laukkanen* (2004) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä, PS-Kustannus.
- Tuomisto, Jukka* (1998) Arkipäiväoppiminen aikuiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen kontekstissa. Teoksessa Sallilla, P. & Vaherva, T. (toim.) Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja. Helsinki, Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 30–58.
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta* (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki, Tammi, 154-191.
- Voima virtaa* (2008). Menetelmämateriaali osallisuudesta tukioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön. Helsinki, Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Yeung, Anne Birgitta* (2005) Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere, Vastapaino.
- Yeung, Anne Birgitta* (2001) Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? Helsinki, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.
- YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus. Saatavilla www-muodossa:
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf.

Sukupolvien väliseen mentorointiin liittyvää kirjallisuutta:

- Bennetts, Christine* (2003) Mentoring Youth: trend and tradition. *British Journal of Guidance and Counselling* 31 (1), 63–76.
- Colley, Helen* (2003) *Mentoring for Social Inclusion. A Critical Approach to Nurturing Mentor Relationships*. London, Routledge Falmer.
- DuBois, David L. & Karcher, Michael J.* (toim.) (2005) *Handbook of Youth Mentoring*. Thousand Oaks, California, Sage.
- Ellis, Stephen W.* (2003) *Changing the Lives of Children and Older People: Intergenerational Mentoring in Secondary Schools*. Intergenerational Mentoring Project: Phase 3 Evaluation Report. The Beth Johnson Foundation, Manchester Metropolitan University. Pdf:
<http://www.centreforip.org.uk/Libraries/Local/949/Docs/Themed%20pages%20-%20Mentoring/ChangingtheLivesofChildrenandOlderPeople.pdf>.

- Freedman, Marc* (1993) *The Kindness of Strangers: Adult Mentors, Urban Youth, and the New Voluntarism*. San Fransisco, Jossey-Bass Publishers.
- Granville, Gillian* (2002) *A Review of Intergenerational Practice in the U.K.* Beth Johnson Foundation, Centre for Intergenerational Practice. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): < URL: <http://www.nfer.ac.uk/research-areas/pims-data/summaries/intergenerational-practice-literature-review.cfm> > Luettu 21.5.2004.
- Grossman, Jean B.* (toim.) (1999) *Comtemporary Issues in Mentoring*. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): < URL: http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/37_publication.pdf > luettu 21.11.2002.
- Henkin, Nancy Z. ym.* (1993) *Linking Lifetimes. A National Intergenerational Mentoring Initiative. Program Development Manual*. Center for Intergenerational Learning, Temple University.
- Herrera, Carole ym.* (2002) *Group Mentoring: A Study of Mentoring Groups in Three Programs*. Public /Private Ventures, The National Mentoring Partnership. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): URL: < http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/153_publication.pdf > Luettu 3.9.2004.
- Juusela, Tuulikki ym.* (2000) *Mentoroinnin monet kasvot*. Jyväskylä, Gummerus.
- Kurbila, Anu* (1998) *Mentorin ABC nuoren ohjaajalle*. Helsinki, Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Mehtonen, Tuija* (2000) *Elämä on seikkailuista suurin. GRIP – Ote elämästä –projekti 1997–2000*. Mikkelin ammattikorkeakoulu, B: Artikkeleita, opinnäytetöitä, raportteja.
- Miller, Andrew* (2002) *Mentoring Students and Young People, A Handbook of Effective Practice*. London, Kogan Page.
- Newman, Sally ym.* (1997) *Intergenerational programs: Past, Present and Future*. Washington, Taylor & Francis.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta* (toim.) (2005) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Tampere, Vastapaino.
- Philip, Kate* (2003) *Youth mentoring: The American dream comes to the UK?* *British Journal of Guidance and Counselling*, 31, 101–112.
- Philip, Kate & Jenny Spratt* (2007) *A Synthesis of Published Research on Mentoring and Befriending*. Mentoring + Befriending Foundation, The Rowan Group /University of Aberdeen. Pdf: <http://www.mandbf.org.uk/resources/research/>
- Philip, Kate & Janet Shucksmith & Caroline King* (2004) *Sharing a Laugh? A Qualitative Study of Mentoring Interventions with Young People*. The Joseph Rowntree Foundation, The Rowan Group /University of Aberdeen. Pdf: www.jrf.org.uk
- Rhodes, Jean E.* (2008) *Improving Youth Mentoring Interventions Through Research-based Practice*. *American Journal of Community Psychology* 41, 35-42.
- Philip, Kate & Leo B. Hendry.* (1996) *Young people and mentoring – towards a typology?* *Journal of Adolescence* 19, 189–201.
- Taylor, Andrea & Bressler, Jeanette* (2000) *Mentoring Across Generations. Partnership for Positive Youth Development*. New York, Kluwer.

K O S K E
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Käyntiosoite

Matarankatu 4, Jyväskylä

Postiosoite

PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto

www.koskeverkko.fi